

ԲՈԴԻԼ ԲՅՈՐՆԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ՝
ՆՈՐՎԵԳԻԱՅԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

IN THE FOOTSTEPS OF BODIL BIØRN
FROM NORWAY TO ARMENIA

I BODIL BIØRNS FOTSPOR FRA
NORGE TIL ARMENIA

**ԲՈԴԻԼ ԲՅՈՐՆԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ՝
ՆՈՐՎԵԳԻԱՅԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆ**

**IN THE FOOTSTEPS OF BODIL BIØRN FROM
NORWAY TO ARMENIA**

**I BODIL BIØRNS FOTSPOR FRA
NORGE TIL ARMENIA**

Երևան
Վիքիմեդիա Հայաստան
2019

© 2019, Վիքիմեդիա Հայաստան գիտակրթական հասարակական կազմակերպություն

Հրատարակված է Քրիեյթիվ Քոմոնս հղում-համանման տարածում թույլատրագրով (CC BY-SA), տարբերակ՝ 4.0:

ISBN 978-9939-1-0901-5

Գրքի ձևավորում և էջադրում՝

Գևորգ Փալանջյան

Լուսանկարների տեսածրում՝

Լարս Սքանքե Օմադ

Լուսանկարների նկարագրությունների տառադարձում՝

Սաբինե Ռյոնսեն և Փեր Քրիստիան Օթերշլանդ

Նախաբանի տեքստերը՝

Ինգեր Մարի Օքենհաուզ և Անետե Ալսվիք

Հայերեն տեքստի խմբագրում՝

Դավիթ Սարոյան, Լիլիթ Թարխանյան, Դաթո Աբուլաձե և Արմեն Միրզոյան

Նորվեգերեն տեքստի խմբագրում՝

Աստրիդ Կարլսեն և Յոն Հարալդ Սյոբի

Անգլերեն տեքստի խմբագրում՝

Սաբինե Ռյոնսեն, Դավիթ Սարոյան, Յոն Հարալդ Սյոբի և Տատյանա Յուսուֆ

Սույն եռալեզու լուսանկարչական ալբոմը ներառում է Բողիլ Բյորնի լուսանկարները, որոնք նա լուսանկարել է «Կին միսիոներներ» (Kvinnelige Misjonsarbeidere) միության միջոցով՝ Սիրիայում և Հայաստանում իրականացված մարդասիրական ծառայության ընթացքում: Բողիլ Բյորնը նորվեգացի միսիոներուհի էր, մարդասեր, բուժքույր և մանկաբարձուհի: Ալբոմում ներառված լուսանկարներին կից բերված են Բողիլ Բյորնի նշած նկարագրությունները և դրանց բառացի թարգմանությունները:

Այս գիրքը հրապարակված է CC BY-SA թույլատրագրով, որը նշանակում է, որ Դուք նույնիսկ առևտրային նպատակներով կարող եք պատճենել, տարածել, ձևափոխել, վերափոխել և օգտագործել բովանդակությունը՝ ինչպես հարկն է նշելով աղբյուրը՝ հղում կատարելով թույլատրագրին և նշելով փոփոխությունները: Ստացված արդյունքը Դուք պարտավոր եք հրապարակել բնօրինակի թույլատրագրով:
Թույլատրագրի մանրամասներ՝
creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/

Լուսանկարները, համաձայն Նորվեգիայի հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի (§43a), հանրային սեփականություն են (CCO): Լուսանկարների բնօրինակները պահպանվում են Նորվեգիայի ազգային արխիվային ծառայությունում: Լուսանկարների թվանշային տարբերակները Նորվեգիայի արխիվային ծառայության ջանքերով հասանելի են Վիքիպահեստում՝
commons.wikimedia.org/wiki/Category:Wikimedia_Norge_Bodil_Biørn_project

Տպագրված է Վիքիմեդիա Հայաստանի, Վիքիմեդիա Նորվեգիայի և Նորվեգիայի ազգային արխիվային ծառայության համագործակցության շրջանակներում՝ Վիքիմեդիա Հիմնադրամի դրամաշնորհով: Լուսանկարների նկարագրությունների տառադարձումը ֆինանսավորել է Նորվեգիայի արվեստների խորհուրդը:

«Վիքիմեդիա Հայաստան» գիտակրթական հասարակական կազմակերպություն
wikimedia.am, info@wikimedia.am

© 2019, **Wikimedia Armenia scientific–educational NGO**

Published under a Creative Commons Attribution–ShareAlike license (CC BY–SA), version 4.0.

ISBN 978–9939–1–0901–5

Book design and pagination:

Gevorg Palanjyan

Photo digitization:

Lars Schanke Aamodt

Transcription of photo descriptions:

Sabine Rønsen and Per Kristian Ottersland

Introductions:

Inger Marie Okkenhaug and Anette Alsvik

Norwegian content editing:

Astrid Carlsen and Jon Harald Sjøby

Armenian content editing:

Davit Saroyan, Lilit Tarkhanyan, Dato Abuladze, and Armen Mirzoyan

English content editing:

Sabine Rønsen, Davit Saroyan, Jon Harald Sjøby, and Tatiana Yusuf

This trilingual photo book presents the photographs taken by Bodil Bjørn, a Norwegian missionary, humanitarian, nurse, and midwife. She was engaged in humanitarian work in Armenia and Syria, among other places, through the association Kvinnelige Misjonsarbeidere. Photo descriptions written by Bjørn and their literal translations in English and Armenian are displayed next to the photos.

This book is published under a CC BY-SA license, which means that you can copy, redistribute, remix, transform, and build upon the content for any purpose, even commercially, as long as you give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. If you remix, transform or build upon the material, you must distribute your contributions under the same license as the original. License details:

creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/

The photographs are in the public domain according to the Norwegian Copyright law (§43a). The original copies are preserved in the National Archival Service of Norway. The digital copies were made by the National Archival Service of Norway and are available on Wikimedia Commons:

commons.wikimedia.org/wiki/Category:Wikimedia_Norge_Bodil_Bjørn_project

The book is published as part of a collaboration between Wikimedia Armenia, Wikimedia Norge and the National Archives of Norway with the financial support from Wikimedia Foundation. The transcription of photograph descriptions was funded by the Arts Council of Norway.

Wikimedia Armenia scientific-educational NGO
wikimedia.am, info@wikimedia.am

© 2019, **Wikimedia Armenia scientific–educational NGO**

Utgitt under lisensen Creative Commons Navngivelse–Del på samme vilkår (CC BY–SA) 4.0.

ISBN 978–9939–1–0901–5

Sats:

Gevorg Palandzjian

Fotodigitalisering:

Lars Schanke Aamodt

Transkripsjon av bildetekster:

Sabine Rønsen og Per Kristian Ottersland

Forord:

Inger Marie Okkenhaug og Anette Alsvik

Redaksjon, norskspråklig innhold:

Astrid Carlsen og Jon Harald Søyby

Redaksjon, armenskspråklig innhold:

Davit Sarojan, Lilit Tarkhanjan, Dato Abuladze og Armen Mirzojan

Redaksjon, engelskspråklig innhold:

Sabine Rønsen, Davit Sarojan, Jon Harald Søyby og Tatjana Jusuf

Denne trespråklige boka presenterer bildene tatt av den norske misjonæren, hjelpearbeideren, sykepleieren og jordmoren Bodil Bjørn. Hun jobbet med hjelpearbeid i blant annet Armenia og Syria gjennom organisasjonen Kvinnelige Misjonsarbeidere. Bildetekstene som er skrevet av Bjørn, samt oversettelser til engelsk og armensk, vises sammen med bildene.

Denne boka utgis under lisensen CC BY-SA, hvilket betyr at du kan kopiere, dele, bearbeide, transformere og bruke innholdet til ethvert formål, også kommersielt, så lenge du krediterer på rett måte, har med en lenke til lisensen, og angir om det har blitt gjort endringer. Om du gjør endringer i materialet må du gi ut ditt bidrag under samme lisens som originalen. Lisensdetaljer:

creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.no

Fotografiene har falt i det fri i følge den norske opphavsrettsloven (§ 43a). Originalversjonene oppbevares av Riksarkivet i Norge. Digitale kopier er lagd av Arkiverket, og er tilgjengelige på Wikimedia Commons:

commons.wikimedia.org/wiki/Category:Wikimedia_Norge_Bodil_Bjørn_project

Denne boka utgis som del av et samarbeid mellom Wikimedia Armenia, Wikimedia Norge og Riksarkivet, med økonomisk støtte fra Wikimedia Foundation. Støtte til transkripsjon av bilde-tekstene ble gitt av Kulturrådet i Norge.

Wikimedia Armenia scientific-educational NGO
wikimedia.am, info@wikimedia.am

Բողիլ Բյորնը, Հայաստանը և Սիրիան

Բողոքական միսիոներական կազմակերպություններում աշխատող դանիացի, շվեդ և նորվեգացի կանայք 1900-ականներին եկել էին Արևմտյան Հայաստան և 1894-1896 թվականների Հայկական ջարդերի զոհերի հետ երկարաժամկետ աշխատանք տարել: Այս կանայք աշխատում էին առողջապահական կառույցներում, դպրոցներում և աշխատանքային ծրագրերում: Առաջին համաշխարհային պատերազմի բռնկման հետ միսիոներական աշխատանքի բնույթը կտրուկ փոխվեց: Պատերազմը միսիոներ կանանց դարձրեց օգնություն տրամադրող աշխատողներ, պատերազմը մեկնաբանող թղթակիցներ և Օսմանյան կայսրության հալածանքներին ընդդիմացող անօրինական ցանցի մի մաս: Միսիոներ կանանցից էր բուժքույր և մանկաբարձ Բողիլ Բյորնը (1871-1960):

Առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտից հետո մեծ թվով հայ, սիրիացի, հույն և պարսիկ փախստականներ չքավոր դարձան: Կենդանի մնացած հայերի մոտ 80%-ը կանայք և երեխաներ էին: Բյորնը և «Կանանց առաքելության աշխատողներ» կազմակերպության (ԿԱԱ) մյուս աշխատակիցները կիսում էին հայ փախստականների հետ մարդասիրական աշխատանքները շարունակելու մեծ ցանկությունը: Նրանք ի սկզբանե նախատեսել էին վերադառնալ Անատոլիայի այն հատվածները, որտեղ նախկինում աշխատել էին: Բայց Թուրքիայի ազգայնական ռեժիմը արգելափակեց միսիոներների մուտքը: Բյորնն այդժամ որոշեց վերդառնալ նորանկախ Հայաստանի Հանրապետություն, քանի որ այս պետությունը շատ կարիքավոր էր. փոքր, պատերազմից ավերված երկրի մեջ կործանարար սով էր: Բյորնի համար հրամայական էր հնարավորինս շուտ օգնություն ցուցաբերել. նա սկսեց

հացահատիկ բաժանել: Միսիոներուհին օգտագործեց մինչև Հայոց ցեղասպանությունն ունեցած իր կապերը օգնություն ստացողներին որոշելու համար, որոնք մեծամասամբ Մուշից գաղթած այրիներն էին: Այդ ծեր և երիտասարդ այրի կանայք ստիպված էին հոգ տանել երեխաների և մեծահասակ ազգականների մասին: 1922 թվականի դժվարին ամիսներին՝ ապրիլին, մայիսին և հունիսին՝ մինչև հացահատիկի հասունացումը, սննդամթերքի բաշխումը ֆինանսավորում էին նորվեգացի կանայք՝ մի շարք ընտանիքների փրկելով սովամահ լինելուց: Այս ամենի հետ մեկտեղ կային մեծ թվով անտուն երեխաներ, որոնք քնում էին փողոցներում:

Անտուն երեխաների տառապանքներին արձագանքելու համար Բյորնը Ալեքսանդրապոլում (Լենինական, ներկայումս՝ Գյումրի) տղաների համար որբանոց հիմնադրեց: ԿԱԱ-ի անդամները կարևոր դեր ունեցան որբանոցի հիմնադրման գործընթացում: Նորվեգիայում բնակվող կանայք ֆինանսավորեցին որբանոցի կառուցումը և աղոթեցին Բյորնի, նրա նախածնունդի և երեխաների համար: Մանկատունը կոչվեց «Լուսաղբյուր» և իր տանիքի տակ առավ 4-10 տարեկան երեսունվեց տղաների, որոնք բոլորն էլ տկար էին, հիվանդ և չափազանց թերսնված: Շատ դեպքերում չքավորության մեջ ապրող մայրերը և երեխաների այլ ազգականներն էին աղաչում Բյորնին և որբանոցի աշխատողներին, որ հոգ տանեն երեխաների մասին: Իր ցուցաբերած հոգատարությամբ, դաստիարակելով և կրթելով հայ երեխաներին՝ Բյորնը մասնակցեց ցեղասպանությունն ապրած հայկական հասարակության ձևավորմանը: Միաժամանակ նա շարունակում էր իր ավետարանչական գործունեությունը: Այս ակնհայտ

կրոնական աշխատելառճն էլ, երևի թե, պատճառ դարձավ, որ 1925 թվականին խորհրդային իշխանությունն արգելի Բյորնի գործունեությունը Հայաստանում:

Խորհրդային իշխանության կողմից արտաքսվելուց հետո Բյորնն աշխատեց Սիրիայի հայ փախստականների հետ: Նա Հալեպում հիմնեց օժանդակման ծրագիր, որը գործեց 1927–1934 թվականներին: Սկանդինավյան պետությունների և հիմնականում Նորվեգիայի կանանց կատարած նվիրատվությունների օգնությամբ այս մարդասիրական ծրագիրը ներառում էր մի փոքր որբանոց, որտեղ երկարաժամկետ կամ կարճաժամկետ առողջապահական օգնություն էր ստանում 18–20 հիվանդ երեխա: Ծրագրի հիմնական նպատակն էր երեխաներին դարձնել լրիվ առողջ՝ փախստականների ծամբարի դժվարին կյանքին, ինչպես նաև ապագային դիմակայելու համար: Բացի այդ, ԿԱԱ-ի միսիոներներն օգնություն էին տրամադրում փախստականների ծամբարներում, իսկ կանանց համար հիմնել էին երեկոյան դպրոց: Կանանց կողմից գլխավորվող տնային տնտեսությունների մեծ թվի պատճառով նորվեգական

մարդասիրական աշխատանքը հատուկ կենտրոնացված էր ծեր այրիներին և միայնակ մայրերին օգնություն տրամադրելու վրա: Այս օգնությունը նպատակ ուներ փախստականներին ինքնաօգնություն սովորեցնել: Ինչպես Հայաստանի Հանրապետությունում կատարած ամենօրյա աշխատանքում, այնպես էլ այստեղ, Բյորնը համագործակցում էր իր հայ աշխատակիցների հետ:

Հալեպում անցկացրած յոթ տարիների ընթացքում Բյորնը և նորվեգական միսիոներական ծառայությունը կարևոր ազդեցություն են ունեցել շատ փախստականների կյանքում: Այս մարդասիրական օգնությունը ողջունել է Սիրիայի հայ արքեպիսկոպոսը, որը 1934 թվականին, երբ Բյորնն արդեն վերադարձել էր Նորվեգիա, նորվեգացի կանանց հայտնել է իր խորին երախտագիտությունը՝ կենդանի մնացած հայերին ցուցաբերած ծառայության համար: Տարիներ անց՝ 2008 թվականին, Հայաստանի ղեկավարությունը Հայոց ցեղասպանության թանգարան–ինստիտուտում Բողիլ Բյորնին նվիրված հուշատախտակ է տեղադրել:

*Ինգեր Մարի Օքենհաուզ
Վոլդա համալսարանական քոլեջ*

¹ Տե՛ս նաև Ի.Մ. Օքենհաուզի “Refugees, Relief and the Restoration of a Nation: Norwegian Mission in the Armenian Republic, 1922–1925”. I *Protestant Mission and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Red.) Hilde Nielsen, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie, Leiden: Brill, 2011: 207–233 և “Religion, Relief, and Humanitarian Work among Armenian Women Refugees in Mandatory Syria, 1927–1934”, *Scandinavian Journal of History*, 40/3, 2015: 432–454 հոդվածները:

Նորվեգիայի ազգային արխիվը կառավարական գործակալություն է, որը գործում է Նորվեգիայի թագավորության Մշակույթի նախարարության վերահսկողության ներքո: Նորվեգիայի ազգային արխիվի և Գլխավոր տնօրենի իրավասություններն ամրագրված են 1992 թվականի Արխիվային ակտում: Ազգային արխիվի հիմնական գործառույթը պետական ինստիտուտների արխիվային նյութերի պահպանումն է և դրանց հանրայնացումը:

«Կանանց առաքելության աշխատողներ» կազմակերպության արխիվը

Մեկ այլ կարևոր գործառույթը մասնավոր արխիվների պահպանումն է ու տարածումը: Մեր մասնավոր արխիվների թվում է «Կանանց առաքելության աշխատողներ» միսիոներական կազմակերպության արխիվը: Այն ժամանակների համար սա բավականին արմատական կազմակերպություն էր, որտեղ կանայք ընդգրկված էին կազմակերպության բոլոր մակարդակներում, այդ թվում՝ կառավարման մեջ: Այս արխիվում կարելի է գտնել Բողիլ Բյորնի լուսանկարները. միսիոներուհին մի քանի տարի աշխատել է տվյալ կազմակերպության համար: «Կանանց առաքելության աշխատողներ» կազմակերպությունը հիմնադրվել է 1902 թվականին՝ ձևավորվելով դանիական և շվեդական քույր կազմակերպությունների մոդելով: 1982 թվականին կազմակերպությունը լուծարվել է, և պահպանության նպատակով արխիվային նյութերը տեղափոխվել են Նորվեգիայի ազգային արխիվ: Ի լրումն 1379 լուսանկարների (ներառյալ կրկնօրինակները)՝ արխիվը ներառում է նաև կազմակերպության հիմնադրումից ի վեր հաճախելիության գրանցամատյաններ, նամականի, հաշվապահական փաստաթղթեր, անդամների արձանագրություններ և թողարկված ամսագրերի պատճեններ:

«Բողիլ Բյորնի նախագիծը» մեկնարկեց այն բանից հետո, երբ Վիքիմեդիա Հայաստանը, Վիքիմեդիա Նորվեգիան

և Նորվեգիայի ազգային արխիվը Վիքիպեդիայում կազմակերպեցին խմբագրման միջազգային առցանց մրցույթ: Աշխատելով հայերեն և նորվեգերեն տեքստերի և գրված հոդվածների հետ՝ գաղափար ծնվեց ընդլայնել մեր միջազգային համագործակցությունը: Հայ և նորվեգացի խմբագիրների շրջանում հետաքրքրություն կար աշխատել Բողիլ Բյորնի լուսանկարների հավաքածուի հետ: Համագործակցությունը ենթադրում էր լուսանկարներն ու դրանց նկարագրությունները մի քանի լեզուներով հասանելի դարձնել առցանց:

Նորվեգիայի ազգային արխիվն իր փորձից գիտեր, որ այս լուսանկարները մեծ հետաքրքրություն են վայելում միջազգային հանրության շրջանում: 2005 թվականին մենք Բողիլ Բյորնի նյութերի հիման վրա առցանց ցուցահանդես ունեցանք: Ցուցահանդեսը կազմակերպվեց Հայոց ցեղասպանության 90-րդ տարելիցի օրը և իր վրա սևեռեց թե՛ ազգային և թե՛ միջազգային հանրության ուշադրությունը: Պարզ դարձավ, որ գրեթե հարյուր տարվա հնություն ունեցող այս փաստաթղթերը և լուսանկարներն այսօր հանրության համար մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում:

Լուսանկարները հնարավոր էր բեռնել Վիքիպահեստ, որովհետև դրանք բոլորն ազատ թույլատրագրով էին: Ըստ Նորվեգիայի հեղինակային իրավունքի օրենքի՝ լուսանկարների հեղինակային իրավունքը գործում է լուսանկարչի մահվանից հետո 15 տարի, որից հետո այն դառնում է հանրության սեփականություն՝:

Ազգային արխիվը մեծապես հետաքրքրված էր, որ լուսանկարների ձեռագիր նկարագրությունները թվայնացվեն և թարգմանվեն: Միջազգային շատ ընթերցողների հասանելի չէին Բյորնի լուսանկարների նկարագրությունները, քանի որ նա գրել է մայրենի լեզվով՝ նորվեգերենով: Ձեռագիրը հաճախ դժվարընթեռնելի էր, որը դժվարացնում էր նաև դրանք անգլերեն թարգմանելու գործը: Այս լուսանկարներն արժեքավոր և, հատկապես, իմաստալից է դարձնում այն, որ Բյորն իր սեփական մեկնաբանություններն է արել նկարների վերաբերյալ:

Բյուրնի ֆոտոալբոմի թվայնացումը

Բյուրնի ֆոտոալբոմի ծավալը բավականին համեստ է. այն իր մեջ ներառում է 110 էջ լուսանկարներով և ձեռագիր նկարագրություններով համեմատաբար բարակ 4 ֆոտոալբոմ, մոտ 200 լապտերային սահիկ, որոնց մեծ մասը Օսմանյան կայսրությունից են և Սիրիայից: Նախագծի սկզբնական շրջանում՝ 2018 թվականի հունվարին, Ազգային արխիվի լուսանկարիչները, օգտագործելով «Phase One» խցիկ և լուսատուփ, լուսանկարեցին ալբոմի էջերը և լապտերային սահիկները: Լուսանկարներն աննշան ձևափոխություն են կրել և դարձել այնպիսին, ինչպիսին այժմ են: Որոշ լուսանկարներ բավականին վատ տեսք ունեին՝ դեղնած էին, կոնտրաստը խամրած էր կամ էլ մակերեսին քերծվածքներ կային: Մասնավորապես հենց այս խնդիրներն էին առկա ալբոմի լուսանկարներում: Լապտերային սահիկներն ավելի լավ վիճակում էին: Եվ ֆոտոալբոմը, և՛ լապտերային սահիկներն ունեին ձեռագիր մեկնաբանություններ, սակայն ալբոմում ներառված մեկնաբանություններն ավելի մանրամասն են: Լուսանկարների և լապտերային սահիկների որոշ թեմաներ նույնական են՝ իրարից փոքր-ինչ տարբերվող ձեռագիր մեկնաբանություններով:

Լուսանկարներն առցանց հրապարակվել են նվազագույն մետատվյալներով: Նկարագրությունների վրա աշխատելիս առավելություն էր լուսանկարների թվայնացված լինելը: Առաջին նկարագրությունների վրա աշխատել է Վիքիհամայնքի ներկայացուցիչ, որը վարձատրվել է: Աշխատանքն իրականացվել է մեր ընթերցասրահում՝ օգտագործելով ինչպես

ընօրինակ փաստաթղթերը, այնպես էլ դրանց այլ թվայնացված տարբերակները: Նա նկարագրությունների վրա աշխատել է Ազգային արխիվի աշխատակցի հսկողությամբ: Երբ գրվեցին նորվեգերեն և անգլերեն նկարագրությունները, Վիքիմեդիա Հայաստանի կամավորները և աշխատակիցները դրանք թարգմանեցին հայերեն:

Արխիվային հաստատության տեսանկյունից մետատվյալների թվայնացումը, գրանցումը և թվային բովանդակության հրապարակումը մարտահրավերային և ժամանակատար աշխատանք է: Այդ պատճառով էլ չափազանց ցանկալի է համագործակցությունը կամավոր խմբագիրներ ունեցող համայնքների հետ, ինչպիսին Վիքիմեդիա համայնքն է՝ մեծ ծավալով արխիվային նյութեր, այդ թվում՝ լուսանկարներ արագ թվայնացնելու և տարածելու համար:

Մենք ուրախ ենք լուսանկարների այս հավաքածուն բոլորին հասանելի դարձնելու գործում մեր ներդրումն ունենալու համար: Հավաքածուն ներկայացնում է և՛ հայոց, և՛ նորվեգական պատմությունը, որը լավ չի վավերագրված: Պատմական այս փաստաթղթերի նշանակությունն ու կարևորությունը բարձր է միջազգային հանրության շրջանում:

Որոշ առումով կարող ենք ասել, որ ավելի քան 100 տարի առաջ արված լուսանկարների այս հավաքածուն ճանապարհորդել է Հայաստանից Նորվեգիա և կրկին վերադարձել Հայաստան՝ մի վայր, որտեղ դրանք արվել են պատմական ծանր ժամանակաշրջանում:

*Աննտե Ալսվիք
Նորվեգիայի ազգային արխիվային ծառայություն*

Bodil Biørn, Armenia and Syria

Women from Denmark, Sweden and Norway who were employed by Protestant mission organizations, had come to Turkish-Armenia around 1900 and worked with long-term development among victims of the Armenian massacres in 1894–96. They ran health institutions, schools and work programs. With the outbreak of World War One, the character of mission labor changed dramatically. The war led women missionaries to become relief workers, war correspondents and part of the illegal network that opposed the Ottoman Empire's persecutions. One of these women was the nurse and midwife Bodil Biørn (1871–1960)¹.

After the end of the World War, a large number of Armenians, Syrian, Greek, and Persian refugees were absolutely destitute. Of the surviving Armenians, approximately 80 percent were women and children. Biørn and her colleagues from the Women Missionary Workers (WMW) shared a deep yearning to continue humanitarian work among Armenian refugees. They had originally planned to return to former work areas in Anatolia, but the Turkish nationalist regime refused missionaries entrance. Biørn now decided to go to the newly independent Armenian republic as the need in this country was enormous; the tiny, war-torn country was experiencing a devastating famine. For Biørn it became imperative to organize relief as soon as possible and she started distributing grain. She used her pre-genocide Armenian network to decide who the recipients of this relief should be, namely widows from Musch. These widows, old and young, had to support children and older relatives. During the difficult months before the grain was ripe, in April, May and June, 1922, the food distribution financed by Norwegian women, saved several families from starvation. Even so, there were a large number of children without homes, sleeping on the streets.

As a response to the suffering of homeless children, Biørn established an orphanage for boys in Alexandropol/Leninakan (Gyumri). WMW-members played an important role in this part of the work. Women in Norway financed the orphanage and they prayed for Biørn, her venture and the children. The orphanage was called "Source of Light", which housed thirty-six boys between the age between four and ten years, all of them weak, sick and extremely undernourished. In many cases mothers or other relatives who lived in extreme poverty begged Biørn and her staff to take care of their children. Through her care, nurturing and education of Armenian orphans, Biørn participated in the reconstruction of post-genocide Armenian society. At the same time, she continued the evangelical part of her work. This explicit religious dimension might have been the main reason behind the Soviet government's decision to ban her work in Armenia in 1925.

After being expelled by Soviet authorities, Biørn worked with aid among Armenian refugees in Syria. She established a small relief operation in Aleppo, which operated from 1927 to 1934. Financed by donations from Scandinavian (mostly Norwegian) women, this humanitarian operation included a small orphanage caring for 18 to 20 sick children who were given health treatment for shorter or longer periods. The aim was to have the children become completely well in order for them to survive the tough life in the camps and a post-refugee future. In addition, WMW missionaries performed relief work in the refugee camps and established an evening school for adult women. With the large number of female headed households, the Norwegian humanitarian work had a special focus on relief among older widows without family support and single mothers. The ideal behind this aid was help to self-help; to make the refugees support themselves.

In a similar manner to her daily work in the Armenian republic, Biørn relied on close cooperation with Armenian colleagues. During Biørn's seven years in Aleppo, the Norwegian mission made a crucial impact on the lives of many refugees. This humanitarian effort was recognized by the Armenian Archbishop in Syria, who at the time of Biørn's retire-

ment and return to Norway in 1934, expressed deep gratitude to the Norwegian woman for her work among Armenian survivors. Years later, in 2008, the Armenian state honored Bodil Biørn with a memorial plaque at the Armenian Genocide Museum in Yerevan.

*Inger Marie Okkenhaug
Volda University College*

¹ See articles by I. M. Okkenhaug: "Refugees, Relief and the Restoration of a Nation: Norwegian Mission in the Armenian Republic, 1922-1925". I *Protestant Mission and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Ed.) Hilde Nielssen, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie, Leiden: Brill, 2011: 207-233 and "Religion, Relief, and Humanitarian Work among Armenian Women Refugees in Mandatory Syria, 1927-1934", *Scandinavian Journal of History*, 40/3, 2015: 432-454

The National Archives of Norway is a government agency under the Ministry of Culture. The authority of the Director General and The National Archives of Norway is vested in the Archival Act of 1992. The main tasks of The National Archives are to preserve archival material from state institutions and to make this available for public use.

The archive of Women Missionary Workers

Another important task is to contribute to the preservation and dissemination of private archives. Among our private archives, we have the archive after a missionary organisation, called Women Missionary Workers (WMW). It was a rather radical organisation for its time, with women on all levels of the organisation, also in management. In this archive, we find the photos of Bodil Biørn, who worked for the WMW for several years. The organisation was established in 1902 modelled after the pattern of Danish and Swedish sister organisations. The organisation was dissolved in 1982, and its records were transferred to The National Archives of Norway for preservation. In addition to 1379 photographs (including duplicates), the archive contains attendance records, correspondence, accounting, member protocols and copies of the member magazine editions from its inception.

The Bodil Biørn project started after Wikimedia Armenia, Wikimedia Norge and The National Archives organised a cross-national online editing contest on Wikipedia. Working with text and written articles on Armenian and Norwegian, the idea came to expand our international collaboration. There was a common interest among the Armenian and Norwegian participants to work with Bodil Biørn's photographic collection and make the photographs and photo descriptions accessible online, in multiple languages.

The National Archives had already experienced that these photos were of great interest for an international audience. We published an online exhibition based on Bodil Biørn records in 2005. The exhibition

was published on the 90th anniversary of the commemoration of the genocide against the Armenians. The exhibition received a lot of attention, both nationally and internationally. It became clear that these nearly one hundred years old documents and photographs were of great importance for the public today.

The photographs were well suited for uploading to Wikimedia Commons because they could be shared under a free license. According to Norwegian copyright law, the duration of copyright for photographic images expires 15 years after the creator dies.

It was of great interest for The National Archives to have the photo descriptions transcribed and translated. Many of our international users have not been able to access the written descriptions following Biørn's photographs as she wrote these in her own language, Norwegian. The handwriting was often hard to decipher and therefore also to translate into English. What gives these photographs their value and makes them particularly meaningful, is Biørn's own comments in relation to the pictures.

The digitisation of Biørn's photo albums

The volume of Biørn's photo albums is quite modest: four relatively thin photo albums with a total of 110 pages containing photographs and handwritten descriptions and about 200 lantern slides, most of them from The Ottoman Empire and Syria. At the beginning of the project period in January 2018, photographers from The National Archive photographed both the album pages and the lantern slides, using Phase One digital medium format cameras. When photographing the slides, illumination was provided by a light box. Only to a little extent did they post-process the pictures, but rendered them the way they appear today. Some of the photographs were in a quite bad shape whereby the contrast had faded, the colour turned yellow, or there were scratches on the surface. In particular, was this the case with the pictures in the albums. The lantern slides were in a much better condition. Both has handwritten comments, but the comments in the albums are more detailed. Some of the motives on the photographic prints and lantern slides are identical but with slightly different handwritten comments attached.

The photographs were published online with a minimum of metadata. It was an advantage to have the photographs available digitally when working with the transcriptions. A paid volunteer from the Wikimedia community worked with the first transcription. The work took place in our reading room when using the original documents and from elsewhere when using the digital copies. She worked with the transcriptions under guidance from staff at The National Archives. Once the transcriptions to Norwegian and translations to English were done, staff and volunteers from Wikimedia Armenia translated the text to Armenian.

Seen from an archival institution's point of view, the digitisation, registration of metadata and publishing of digital content is challenging and time-consuming work. Cooperation with volunteer communities like the ones contributing to the Wikimedia projects is therefore highly

desirable in terms of increasing the speed and volume of the digitisation and dissemination of archival sources, like photographs.

We are glad to contribute to making available this photo collection to everyone. The photographic collection depicts a part of both Armenian and Norwegian history that is not well documented. The meaning and significance of these historical documents increases in the meeting with an international audience.

In a way, we can say that this collection of photographs, made over 100 years ago have thus travelled from Armenia to Norway and back again to Armenia, the place where they once were taken during dramatic historical times.

Anette Alsvik
The National Archives of Norway

Bodil Biørn, Armenia og Syria

I løpet av første verdenskrig ble om lag en million armenere drept etter ordre fra den osmanske regjeringen. Den norske misjonæren og sykepleieren Bodil Biørn (1871–1960), som oppholdt seg i det østlige Anatolia (dagens Tyrkia) i 1915, ble ett av flere skandinaviske vitner til den osmanske statens tilintetgjørende krigføring mot egen befolkning³. Etter krigen ble armenske overlevende i stor grad fordrevet fra sine tidligere hjemområder i Anatolia. Flertallet av ofrene for folkemordet hadde vært menn. De overlevende kvinner og barn var hver og en dypt traumatiserte både fysisk og psykisk. Denne flyktningekatastrofen ble møtt med et omfattende og moderne internasjonalt bistandsengasjement. Bodil Biørn og Fridtjof Nansen var de to første nordmennene som deltok i dette humanitære arbeidet. Både Biørn og Nansen brukte sine siste arbeidsår på å gi armenske (og for Nansens del også andre nasjonaliteter) flyktninger bedre livsvilkår. Men i motsetning til Nansens sekulære livsholdning, var religiøs overbevisning utgangspunktet for Biørns innsats i gjenoppbyggingen av det armenske samfunnet.

I 1922 opprettet Biørn et barnehjem, Lyskilden, i Alexandropol/Leninakan (dagens Gümri) i det nordvestlige Armenia. Dette bistandsprosjektet var finansiert av norske kvinner gjennom Kvinnelige Misjonsarbeidere (KMA). Sammenlignet med andre internasjonale humanitære foretak var det norske barnehjemmet beskjedent i omfang. Men det konkurrerte hva kvalitet angikk, og for de barna som ble tatt opp ved hjemmet kunne et opphold der bety liv eller død. Sovjetstyret var i utgangspunktet skeptisk til all form for vestlig humanitær bistand i Kaukasus. Men tidlig på 1920-tallet var nøden så stor at de tillot tilstedeværelse av ulike bistandsorganisasjoner. Det gjaldt også for Den armenske republikken, der det på denne tiden hersket rent ut kaos.

Landet hadde ingen egentlig regjering som kunne bistå innbyggerne med å dekke de mest grunnleggende behov.

I motsetning til de enorme barnehjemmene amerikanerne hadde opprettet i Armenia, ønsket Biørn å skape et lite hjem for de svakeste barna, hvor de skulle få fysisk og åndelig omsorg. Lyskilden, som hadde plass til om lag trettifem gutter, ble et tilbud til de sykeste og svakeste blant de hjemløse barna. Her fikk de næring, pleie og omsorg til de var i stand til å leve sammen med familiemedlemmer eller andre som tok ansvar for dem. Barna fikk også skolegang under oppholdet i hjemmet. I likhet med amerikanske og andre skandinaviske misjonærer med årelang erfaring blant armenere i Det osmanske riket, fikk Biørn i tiden etter folkemordet en nøkkelrolle i å lære armenske barn armensk språk og kultur. Slik bidro hun, i likhet med andre misjonærer, ikke bare til den fysiske oppfostring av de overlevende, men også til den kulturelle gjenoppbyggingen av den armenske nasjonen. Etter noen år satte imidlertid det sovjetiske styret en stopper for Lyskildens virksomhet. Vestlig, kristen bistand ble ikke lenger tolerert av myndighetene i landet.

Etter å ha blitt utestengt fra Den armenske republikken, valgte Biørn å arbeide i Aleppo i Syria, hvor et stort antall armenere levde i flyktningleirer. Også her opprettet hun et barnehjem. Det åpnet høsten 1927. Da kunne Biørn og hennes tre armenske kolleger ta imot tolv barn, som alle led av sykdommer relatert til ekstrem underernæring, mangel på fettstoff og vanskjøtsel. Tran og næringsrik kost var viktig i prosessen med å forbedre barnas helsetilstand, i tillegg til omsorgsfull pleie og lek i friluft for dem som var sterke nok til det. Ved siden av å ta inn noen av de sykeste barna i hjemmet, forsøkte Biørn også å gi de aller yngste barna

og deres mødre et bedre næringsgrunnlag. En annen gruppe som fikk bistand var eldre, enslige kvinner uten forsørgere. Den underliggende ideen var «hjelp til selvhjelp», med det målet at de friskeste av kvinnene skulle bli i stand til å ta vare på dem som var for syke til å klare seg selv. Den norske bistanden inkluderte også en kveldsskole, hvor kvinner og unge jenter lærte å lese og skrive, samt en søndagsskole for barn.

I 1934 valgte Biørn å forlate Aleppo. Hun var sekstire år gammel og hadde tilbrakt størsteparten av sitt arbeidsliv i armenske samfunn. Nå flyttet hun til Norge for å bo sammen med sin armenske adoptiv sønn og hans familie. Biørn holdt stadig kontakt med sitt armenske liv gjen-

nom brevveksling med armenske kolleger og venner, som hun oversatte og publiserte for KMA.

Sommeren 2008 ble det holdt en minneseremoni for Bodil Biørn ved Det armenske folkemordmuseet i Jerevan. Her ble hun ble gitt en minneplate ved Tsitsernakaberd Memorial Complex. Da senteret åpnet i 1968, bar den første minneplaten Fridtjof Nansens navn. Førti år senere ville det armenske folket også gi Bodil Biørn offentlig annerkjennelse for hennes evne til å omforme dyp kristen overbevisning til humanitær handling.

*Inger Marie Okkenhaug
Historisk institutt,
Høgskulen i Volda*

¹ Se Inger Marie Okkenhaug, “*En norsk filantrop*”. *Bodil Biørn og armenerne, 1905–1934*, Kristiansand: Portal forlag, 2016.

Arkiverket har vært en av partnerne i prosjektet med å gjøre Bodil Biørns fotoalbum digitalt tilgjengelig. Albumene inneholder unik dokumentasjon fra en dramatisk periode i armensk historie, og dokumenterer i tillegg lite kjente forhold i norsk historie. Vi er glade for å bidra til at dette materialet blir tilgjengelig for alle, på flere ulike språk. Prosjektet er støttet av Kulturrådet.

Arkivet etter Kvinnelige Misjonsarbeidere

Arkiverket er en offentlig etat under Kulturdepartementet. Riksarkivaren er leder for Arkiverket, som består av Riksarkivet, åtte Statsarkiv, Samisk Arkiv og Norsk Helsearkiv. Hovedoppgaven til Arkiverket er å bevare arkivmateriale etter statlige virksomheter, og å gjøre disse tilgjengelig for bruk. En annen viktig oppgave er å bidra til bevaring og formidling av privatarkiver. Blant våre privatarkiver, finner vi arkivet etter en misjonsorganisasjon kalt Kvinnelige Misjonsarbeidere (KMA). Organisasjonen ble grunnlagt i 1902, etter mønster av søsterorganisasjoner i Sverige og Danmark. Det var en radikal organisasjon i sin samtid, med kvinner i alle ledd av organisasjonen, også i ledelsen. Det er i dette arkivet vi finner fotografiene etter Bodil Biørn, som jobbet for KMA i en årrekke. Organisasjonen ble nedlagt i 1982 og arkivet ble overlevert til Riksarkivet. I tillegg til 1379 foto, inneholder arkivet møteprotokoller, korrespondanse, regnskap, medlemsprotokoller og årganger av medlemsbladet helt fra den første tiden organisasjonen var aktiv. Bodil Biørn-prosjektet startet etter at Wikimedia Armenia, Wikimedia Norge og Arkiverket organiserte en skrivekonkurranse på Wikipedia. Mens man jobbet med tekster og publiserte artikler på armensk og norsk, dukket ideen opp om å utvide dette internasjonale samarbeidet. Deltakerne hadde felles interesse av å tilgjengeliggjøre fotografiene etter Bodil Biørn, og av at tekstene skulle bli transkribert og oversatt, og så mulighetene for et fruktbart samarbeid.

Arkiverket hadde allerede erfart at disse fotografiene hadde stor internasjonal interesse. I 2005 publiserte vi en nettutstilling med utgang-

spunkt i arkivmateriale etter Bodil Biørn. Utstillingen ble publisert i forbindelse med 90års-markeringen til minne om folkemordet på armenerne. Utstillingen fikk mye oppmerksomhet, både nasjonalt og internasjonalt. Det var åpenbart at disse nesten hundre år gamle dokumentene ble ansett som svært betydningsfulle.

Fotografiene var godt egnet for opplasting til Wikimedia Commons, ettersom de kunne deles under fri lisens. Disse bildene er å anse som fotografiske bilder, ikke fotografiske verk. I henhold til norsk Lov om opphavsrett, faller fotografiske bilder i det fri 15 år etter fotografens død eller minst femti år etter at bildet er tatt.

For Arkiverket var det av stor interesse å få transkribert og oversatt bilde-tekstene. De håndskrevne bildetekstene på norsk, har ikke vært tilgjengelige for våre internasjonale brukere. Håndskriften til Bodil Biørn har ofte vært vanskelig å tyde, og derfor også å oversette til engelsk. Det som gjør disse bildene særlig interessante, er nettopp Bodil Biørns kommentarer i tilknytning til bildene. Kommentarene er viktige for å forstå den historiske konteksten bildene ble tatt i og er med på å tilføre mening til fotografiene.

Digitaliseringen av Biørn's fotoalbum.

En av de viktigste oppgavene Arkiverket hadde i prosjektet, var å avfotografere fotografiene. Omfanget av fotosamlingen er forholdsvis beskjeden: fire tynne fotoalbum med totalt 110 sider, en del papir-positiver (noe dubletter) som ikke er satt i album, samt en serie med 200 glassdias, de fleste av dem fra Det osmanske riket og Syria. I utgangspunktet var prosjektet å avfotografere, transkribere og oversette Bodil Biørn's fotoalbum. Det viste seg imidlertid at disse fotografiene er i meget dårlig forfatning, fargen har gulnet og kontrastene er nesten borte. I tillegg er de preget av riper og bruksslitasje. Vi besluttet derfor å avfotografere glassdiasene i tillegg, ettersom disse er langt bedre bevart. Vi gikk ut i fra at vi ville finne en del av de samme motivene blant diasene som i albumene. Albumene ble avfotografert ved hjelp av et digitalt mellomformatkamera av typen Phase One, mens vi til diasene benyttet et lysbord i tillegg. Etter at fotografiene var digitalisert, ble de publisert i vår egen bildebase med kun et minimum av

metadata. De originale fotografiene blir gjengitt slik de framstår i dag, med de spor tidens tann måtte ha preget dem med.

Den første transkripsjonen ble organisert av Wikimedia Norge og finansiert av prosjektstøtten fra Kulturrådet. Arbeidet ble gjort med utgangspunkt i de originale dokumentene, etter hvert også på bakgrunn av de digitale filene. Arbeidet med transkripsjonene foregikk under veiledning fra personalet til Arkiverket. Det finnes håndskrevne kommentarer både til papirpositivene og glassdiasene, men tekstene i albumene er gjennomgående mest detaljert. Til tross for at noen av motivene på papirpositivene og diasene er identiske, har de til dels ulike bildetekster. En utfordring i prosjektet, har vært å få oversikt over de ulike motivene, identifisere like motiver, sammenlikne og velge ut de tekstene som skal transkriberes og oversettes. I denne prosessen har personalet fra Arkiverket bidratt. Dette arbeidet var mye lettere når bildene var digitalisert og søkbare på nett. Transkripsjonene kunne

også knyttes direkte til de digitale bildefilene. Når transkripsjonene til norsk, og oversettelsene til engelsk var ferdig, oversatte ansatte og frivillige fra Wikimedia Armenia tekstene til armensk.

Digitalisering, registrering av metadata og publisering av digitalt innhold, er utfordrende og tidkrevende arbeid. Dette er en av grunnene til at samarbeid med frivillige er sterkt ønsket fra Arkiverket sin side. Wikimedia-miljøet, med sitt nettverk av frivillige bidragsytere til Wikimedia-prosjektene, er en verdifull kontakt for Arkiverket, som kan bidra til å nå våre mål om økt digital tilgang til arkivmateriale, deriblant fotografier.

Meningen og betydningen av disse fotografiene vokser i møtet med et internasjonalt publikum. På en måte kan vi si at disse fotografiene har reist hjem igjen til der hvor de ble skapt for over 100 år siden, under dramatiske historiske omstendigheter.

Anette Alsvik, Arkiverket

1939-ի հայ փախստականները: Ալեքսանդրապոլ:

Armenian refugees from 1939. Alexandropol.

Armenske flyktninger fra 1939. Aleksandrapol.

Քույր Ալետ Անդրեասենը մեր փոքրիկների
հետ Հալեպում:

Sister Alette Andreassen with our little ones in Aleppo.

Søster Alette Andreassen med våre små i Aleppo.

Փոքրիկ խեղճ Փանոսը՝ Ալետա քրոջ «երեխաներից» մեկը:

Փանոսը ժամանման պահին:

Little miserable Panos, one of sister Aletta's "children", a miserable little one.

Panos at the arrival.

Lille elendige Panos, et av søster Alettas "barn", en elendig liten en.

Panos ved Indkomsten.

Ասատուրը մանկատուն ընդունվելիս՝ հիվանդ և թերմսված: Չայպուքից Նոր ժամանածներից մեկն է: Թուրքերը Նրանց բռել էին ձմռան ամիսներից առաջ: Հալեպ հասնելու համար ստիպված էին ճանապարհորդել շաբաթներ: Նրանք կորցրել էին հին Հայաստանում ունեցած ամեն ինչ:

Asadur at the admission to the home, boy, sick and unsatisfied. One of the new arrivals from Chaipuk. They were sent out by the Turks just before the break of winter and had to travel for weeks before reaching Aleppo. They lost everything they owned in the old Armenia.

Asadur ved optagelsen i hjemmet, gut, syk og misfornöyet. En av de nyankomne fra Chaipuk. De blev sendt ut av tyrkerne like før vinterens frembrud og måtte dra avsted i ukevis før de nådde Aleppo. De mistet alt, hva de eiet i det gamle Armenia.

Ասատուրը որբանոցում՝
ընդունվելուց կես տարի անց:
Նա դարձել է շատ գոհ և առողջ
տղա: (մայիս 1930)

Asadur in the home half a year after
admission. He became a terrifical-
ly satisfied and healthy boy. (May
1930)

Asadur i hjemmet 1/2
år efter optagelsen. Han blev en
strålende fornöiet og frisk gutt.
(mai 1930)

Լուսադպրուրի բոլոր երեխաները:

All the children in Lyskilde

Alle barna i Lyskilde

Փոքրիկ Սարկոն (Սարգիս) այնպես, ինչպես եկել էր մեզ
մոտ: Նա հիվանդ, խեղճ և աղքատ էր:

Little Sakko (Sarkis) as he came to us. He was a sick and
miserable, poor thing.

Lille Sakko (Sarkis) som han kom til oss. Syk og
elendig var han stakkar.

Փոքրիկ Սարկոն որբանցում մնալուց հետո: Նա դարձել
է չափազանց ուրախ երեխա: (պատկերը հայելային է)

Little Sakko after his stay at the home. He became a terrifi-
cally happy boy. (The image is mirrored.)

Lille Sakko efter opholdet i hjemmet. Han blev en
strålende glad gutt. (Bildet er speilvendt)

Մեր մի քանի հիվանդ փոքրիկների հետ:

With some of our sick little ones.

Med noen av våre syke små.

Նրանցից երեքը որբանոցում մնալուց հետո:

Three of them after the stay.

Tre av dem efter opholdet.

Աղավնին առաջին հիվանդ փոքրիկների հետ:

Aghavni with the first sick little ones.

Aghavni med de første syke små.

Քահանայի առաքելական այրին Հալեպում:
Քահանայի ծեր այրին, որի 4 տղաները սպանվել
են, 3-ը՝ նրա աչքի առաջ: Նա մնացել է միայնակ,
շատ քիչ լույսով, բայց այժմ գալիս է մեր կանանց
հանդիպումներին և հանձնվել է Տիրոջը: Նրա
միտքը հիմա ավելի լուսավոր է:

The Gregorian widow of a priest in Aleppo
An old widow of a priest, whose 4 sons were murdered,
3 while she watched. She is left all alone, had little light,
but now comes to our women's meetings and has sur-
rendered to the Lord. Her mind is lighter now.

Den gregorianske presteenke i Aleppo.
En gammel presteenke, hvis 4 sønner blev myrdet, de 3
mens hun så på det. Hun er helt alene igjen,
hadde litet lys, men kommer nu til vore kvinnemøter
og har overgitt sig til Herren.
Hun er blitt lysere til sinns nu.

Հիվանդ Վարդուհի Կովալինան Հալեպում:
Կաթվածահար եղած Վարդուհի Կովալինան Նորաշենում (??),
որին մենք գտել էինք շատ անհույս և դժբախտ վիճակում,
բայց այժմ նա գտել է փրկություն և սովորել կարդալ ու գրել,
և անհուսության վիճակը հաղթահարել է: Նա փնտրում է
Հիսուսին և ուժ ստանում՝ խաչը տանելու համար (??):

The sick Varduhi Kovalina in Aleppo
The paralyzed Varduhi Kovalina in Noraschen (??) who we found so
hopeless and unhappy, but now she has found salvation and has learnt
to read and write and the hopeless expression is gone. She looks up to
Jesus and gets power from him to take up the Cross (??).

Den syke Varduhi Kovalina i Aleppo
Den lammede Varduhi Kovalina i Noraschen (??) som vi fant så håpløs
og ulykkelig, men nu er hun blitt frelst og har lært å lese og skrive og
det håpløse uttrykk er borte. Hun ser op til Jesus og får kraft av ham til
å ta Korset op (??).

Վարդուհին վերականգնվելուց և Հիսուսին ծանաչելուց:
Վարդուհի Կովալինան Աստծո զավակը դառնալուց և
[առողջությունը] վերականգնվելուց հետո:

Varduhi in recovery and getting to know Jesus
Varduhi Kovalina after she became a God's child and [her health]
improved.

Varduhi i bedring og lært Jesus å kjenne.
Varduhi Kovalina efter hun er blitt et guds barn og er blitt bedre.

Խարբերդի փախստականները Հալեպում:

Refugees in Aleppo from Kharput.

Flyktninger i Aleppo fra Kharput.

Հայ փախստականների միասնական ծամբարը:

Հալեպի փախստականների ծամբարի անենամեծ տներից մեկը: Հանրակացարան:

Joint camp for Armenian refugees

From one of the large barracks in the Aleppo refugee camp. Communal quarters.

Felles leir for armenske flyktninger.

Fra en av de store barakker i flyktningeleiren i Aleppo. Felleboliger.

Հալեպ նոր ժամանածները:

Փախստականները Հալեպում՝ Լեյկուվ չանենի (??) դիմաց:
Նրանց տեղահանել էին հայրենի Թուրքահայաստանից:

New arrivals in Aleppo

The refugees who have been expelled from their homeland in Turkish “Armenia”
in front of Leikuv chanen (?) in Aleppo.

Nyankomne flyktninger i Aleppo.

Flyktninger som for annen gang er drevet ut av sitt fedreland i tyrkisk “Armenia” foran Leikuv chanen i Aleppo.

Կոշկակարկատ Բաքալյանը ընտանիքի հետ:

Կոշկակարկատ Բաքալյանը/Բաքալինան (?), որին մենք օգնեցինք կաշի գնել, քանի որ նա և նրա ընտանիքը զբաղվում են կոշկակարկատությամբ: Նրանք շատ երախտապարտ են:

Shoe cobbler Bakalian with family

Shoe cobbler Bakalian/Bakalina(?), who we helped buy leather, since he is a shoe cobbler, and his family. He is often ill, has tubercular wounds. They are very grateful.

Skoflikker Bakalian med familie.

Skomaker Bakalian/Bakalina(?), som vi har hjulpet med å kjøpe lær, da han er skomaker, og hans familie. Han er ofte syk, har tuberkuløse sår. De er meget takknemlige.

Հայ փախստականների ծամբար:

Փախստականների կացարաններից մի քանիսը:
Պատրաստված են տախտակից (??),
իսկ տանիքը նավթի տակառներից է կամ
մետաղի թիթեղներից:

Armenian refugee camp

Some of the refugees' cabins. They are made from
trays (??) and have oil drums or sheet metal for roofs.

Armenisk flyktningeleir.

Nogen av flyktningenes hytter. De er laget av
bret (??) og til tak oljedunker eller blikk.

Փախստականների ծամբար Հալեպում:

Հալեպից համարյա դուրս գտնվող Գյոքմեյդանի մեծ
հանրակացարաններից մեկը նոր ժամանումների համար:
Յուրաքանչյուր ընտանիք ունի իր փոքրիկ սենյակը՝
բաժանված ցածր կավե պատով:

Refugee camp in Aleppo

A large communal quarter for new arrivals in Gökmeydan (??),
somewhat outside of Aleppo.

Each family has its little room separated by a low clay wall.

Flyktningsleir ved Aleppo

En stor fællesbolig for de nyankomne i Gökmeydan (??),
noget utenfor Aleppo. Hver familie har sitt lille
rum avdelt ved en lav lermur.

Արաբները Հալեպի մարզից:

Arabs from the Aleppo Governorate

Arabere fra Aleppodistriktet

Արաբական գյուղ Հալեպում:

Arab village at Aleppo

Arabisk landsby ved Aleppo

Մեր երեխաներից 11-ը
աստիճանների վրա: 12-րդը
դուրս է մնացել [լուսանկարից]:
Սիրունիկներ են, չէ՞:

Առաջին գծում են Արասին (??),
Վերգինը, Եվգենին, Ասատուրը,
Էլմասը, Ալտուրին (??), Մարին:
Հետևում՝ Չակոմեն և Նևաեթը:
Աստիճաններին ??-ն է, իսկ ??
Ֆրիտյոֆը՝ կակտուսի հետևում:
Հալեպ, 1932 թվականի Ջատիկ:

11 of our children on the stairs. The
12th was left out [of the picture].
Aren't they cute?

Arasi (??), Vergin, Eugeni, Asadur, El-
mas, Altouri (??), Mari in the first line.
Behind: Chakome and Nevaet. On
the stairs ?? and ?? Fridtjof behind the
cactus. Aleppo, Easter 1932.

11 av våre barn på trappen. Det 12te
kom ikke med. Er de ikke søte?

Arasi (??), Vergin, Eugeni, Asadur,
Elmas, Altouri (??), Mari i første rekke.
Bak: Chakome og Nevaet. På trappen
?? og ?? Fridtjof bak kaktusen. Aleppo
påsken 1932

Մեր թշվառ փոքրիկներից երեքը Լուսադբյուր ընդունվելիս՝
Անտոնի – Պանուր (??) – Արարատ

Three of our miserable little ones at the admission to Lyskilde
Antonij – Panur (??) – Ararat

Tre av våre elendige små ved opptagelsen i Lyskilde
Antonij – Panur (??) – Ararat

Լուսադբյուրում ապաստանելուց հետո:

After the stay in Lyskilde

Efter opholdet i Lyskilde

Սովից տառապող երեխաները
Հայաստանի Հանրապետությունում:

Starving children in the Armenian Republic

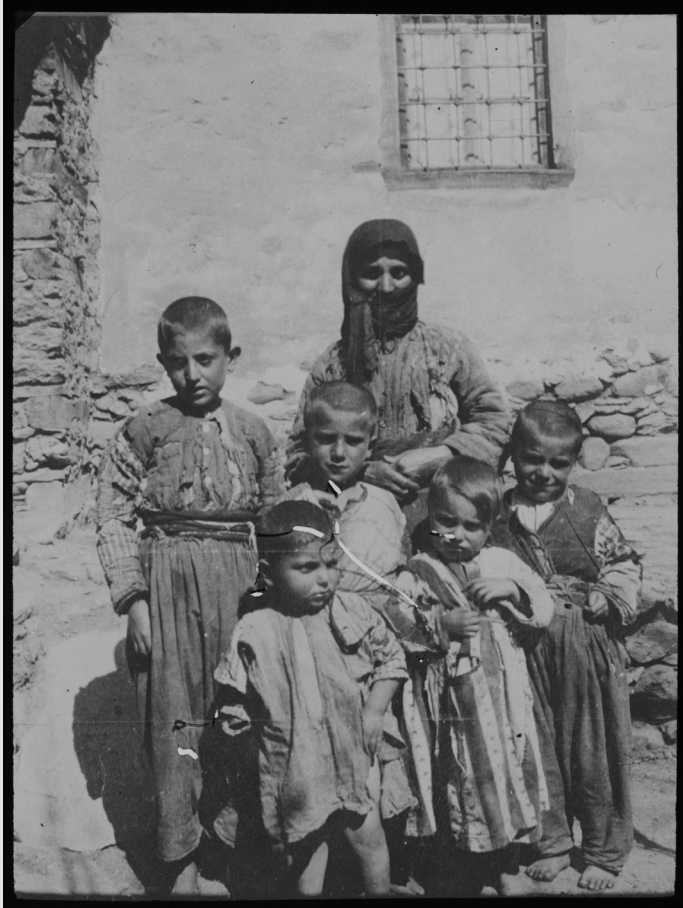
Sultende barn i armenske republik

Սովից տառապող երեխաներ:

Starving children

Sultende barn

Այրի Հեղինը իր 5 տղաների հետ. թուրքերը բոլորին
այրել են Մուշում:

The widow Heghin with her 5 boys, all burned in
Mush by the Turks

Enken Heghin med sine 5 gutter, alle innbrente i
Musch av tyrkerne

Հայ այրին իր 3 փոքրիկների հետ:

Armenian widow with her 3 little ones

Armenisk enke med sine 3 små

Ֆրիտյոֆ, 2 տարեկան

Fridtjof, 2 years old

Fridtjof 2 år

Վերգինեն՝ իմ փոքրիկ աղջիկը:

Vergine my little girl

Vergine min lille pike

Միջի մասնագիտական ուսումնարանի 1-ին դասարանը:

Միջի մասնագիտական ուսումնարանի դասարաններից մեկը
Մարգարիտ ուսուցչուհու հետ: Տարիներ շարունակ Միջում
մենք մասնագիտական ուսումնարան ենք ունեցել: Ուսուցչուհի
Մարգարիտ Նալբանդյանը (??):

Մասնագիտական ուսումնարանի 120 աշակերտների
մեծամասնությունը սպանվել է 1915-ին:

1st grade in the vocational school in Mush

One of the classes at the vocational school in Musch with the teacher
Margarit. For several years we had a vocational school in Musch.
Teacher Margarit Nalbandian (??) Most of the 120 children at the voca-
tional school were murdered in 1915.

1. klasse i fagskolen i Musch.

En av klassene i fagskolen i Musch med lærerinnen Margarit. Hadde
i flere år en fagskole i Musch. Lærerinne Margarit Nalbandian (??) De
fleste av de 120 barn i fagskolen blev myrdet i 1915.

Մարիցան առաջին դասարանցիների հետ Միջում:

Միջի մասնագիտական ուսումնարանի դասարաններից մեկը
Մարիցա և ?? ուսուցչուհիների հետ: Երեխաների մեծ մասը
սպանվել է 1915-ին:

Maritza with 1st grade in Mush

One of the classes from the vocational school in Musch with the teacher
Maritza and ?? Most of the children were murdered in 1915.

Maritza med 1 klasse i Musch

En av klassene fra fagskolen i Musch med lærerinnen Maritza og ?? De
fleste av barnene blev myrdet i 1915.

Մուշի պոլիկլինիկան:

Ռուբենը՝ իմ փոքրիկ օգնականը: Բուժվում է մի երեխա, որն ընկել է վառվող թոնիրի՝ հատակին թխելու համար նախատեսված անցքի մեջ: Վիճակը բարելավվում է: Փոքրիկ Հայկը նայում է: Նա նույնպես բուժվելու է:

Out-patient clinic in Mush

Ruben, my little helper. A child who has fallen into the glowing tonir – hole for cooking in the floor – is being treated. The situation is improving. Little Håig?/Haig? is watching. He is to be treated as well.

Poliklinikken i Musch

Ruben, min hjælper. Et barn som er falt ned i den glødende tonir (??) – hul til koking i gulvet – behandles. Det kommer sej. Lille Håig?/Haig? ser på. Han skal også behandles.

Մեր ուսուցիչների, քահանայի և ուսուցչուհիների հետ:

Մեր ամերիկացի օգնականները, որոնցից 6-ը սպանվել են 1915-ի կոտորածի ժամանակ: Մուշ 1915:

With our teachers, priest, female teachers

Our American helpers, of whom 6 were murdered in the massacre times in 1915. Musch 1912.

Med våre lærere, prest, lærerinner

Vore amerikanske medhjelpere, hvorav 6 blev myrdet i massakretiden 1915. Musch 1912

Իմ փոքրիկ հիվանդ երեխաների հետ:

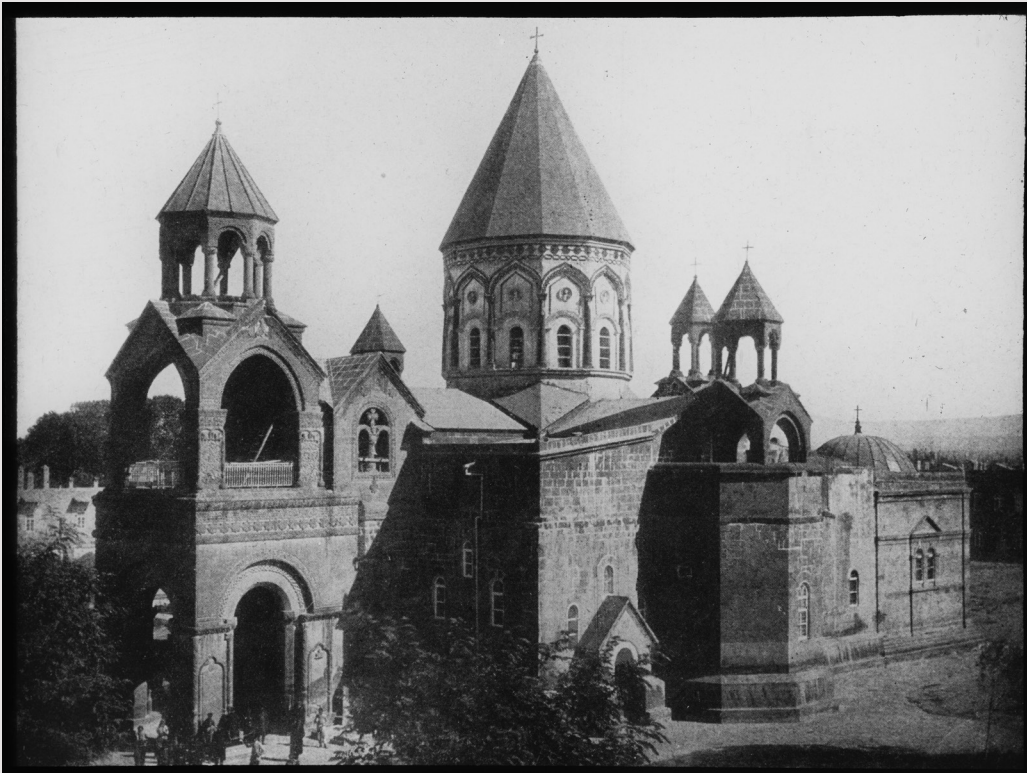
Քույր Բոդիլը Մեսրեթի որոշ հիվանդ երեխաների հետ:

With my little sick children

Sister Bodil with some of the sick children in Mesret.

Med mine små syke barn

Søster Bodil med nogle af de syge Børn i Mesret.

Էջմիածնի տաճարը Հայաստանում:

Etchmiadzin Cathedral. Armenia

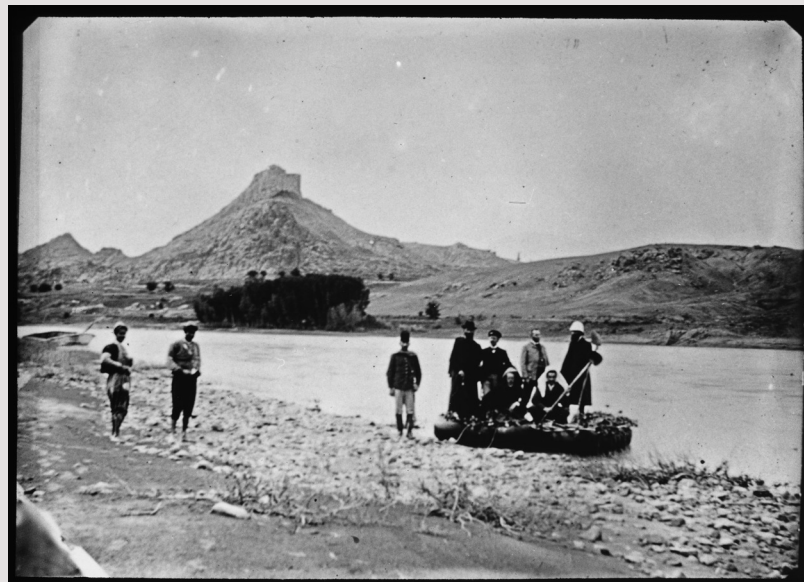
Etchmiadzin domkirke

Գիշերային թաղամաս Հայաստան ուղևորության ժամանակ:

Night quarter on the trip in Armenia

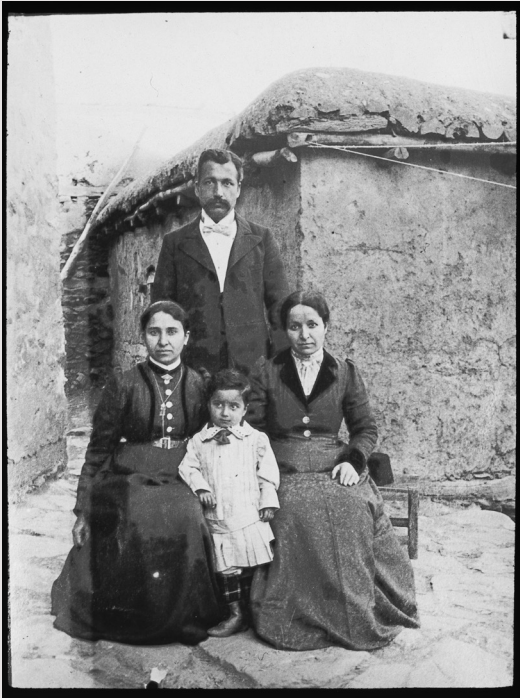
Nattekvarter på reisen i Armenia

Լաստանավը Եփրատի վրա:

Ferry over the Euphrates

Ferge over Euftrat

Քահանա Ստեփանյանն իր կնոց, որդու և քննու հետ:

The priest Stepanian with his wife, son and sister-in-law

Presten Stepanian med hustru, sønn og svigerinne

Քրդեր, կովերի բուծումը սարերում:

Kurds, cow farming in the mountains

Kurdere, fedrift i fjellene

Դալիդան և Հաթունը, որոնց բերել են Մուշի մեր նորվեգացի ընկերները:

Կորած երկու փոքրիկ աղջիկները:
Մուշ, 1908:

Dalida and Hatun provided for by our Norwegian friends in Mush

Two lost little girls. Musch 1908.

Dalida og Hatun underholdt av norske venner i Musch.

To forkomne lille piger. Much 1908.

Սաբելը, որին խնամքի էին հանձնել Կրագերոյի՝ Մուշում գտնվող ընկերները:

Sabel provided for by Kragerø friends in Mush

Sabel underholdt av Kragerø-venner i Musch

Ինձ այցելած երկու երիտասարդ թրքուհի:

Two Turkish young girls who visited me

To tyrkiske unge piker, som besøkte mig

Մուշում գյուղացիները մեզ մոտ են բերում իրենց երեխաներին:

Հավատորիկի կանանց մի մասը իրենց երեխաների հետ: Երեխաներից 2-ը ընդունվել է մանկատուն

1) Հերին 2) Խաթուն

Խաթունին և մեկ ուրիշին աջակցել է Նորվեգիան (Մուշ, 29.11.1907)

Villagers bring their children to us in Mush

Some women from Hawadorig with their children.

2 of the children have been admitted to the orphanage.

1) Herin 2) Chatun

Chatun and one more were supported by Norway (Musch 29.11.1907)

Landsbykvinner bringer sine barn til oss i Musch

Nogle kvinder fra Hawadorig med sine børn.

2 af børnene er optagne i børnehjemmet.

1) Herin 2) Chatun

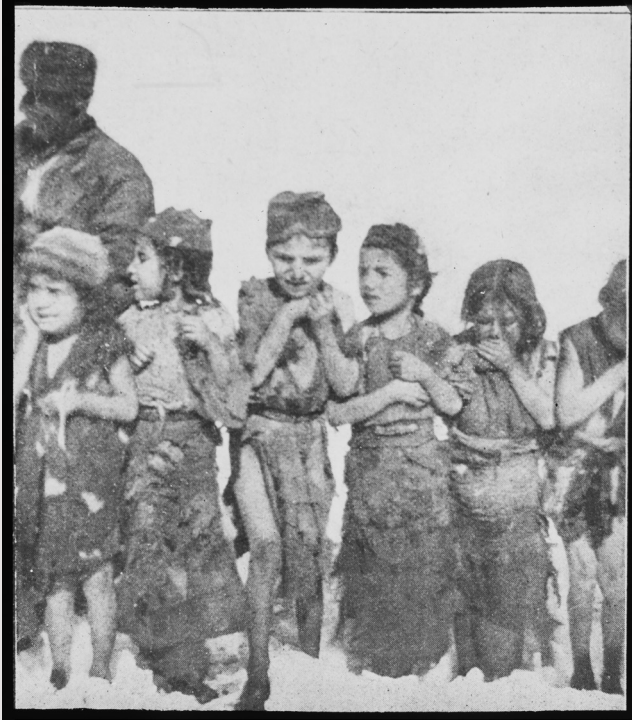
Chatun og en annen blev underholdt fra Norge (Musch 29.11.1907)

Մուշի ստորին՝ թուրքական հատվածը:

Lower part of Mush, Turkish part

Nedre del av Musch, tyrkisk del

Հայ երեխաները 16 աստիճան ցրտին:

Armenian children in 16 degrees cold

Armenske barn i 16 graders kulde

Մուշի մի հատվածը: Ձմեռ:

Part of Mush. Winter

En del av Musch. Vinter

Մուշի Սուրբ Կարապետ եկեղեցին և վանքը:

Surp Karapet Church and Monastery at Mush

Surp Garabed kirke og kloster ved Musch

Հայ եպիսկոպոս

An Armenian bishop

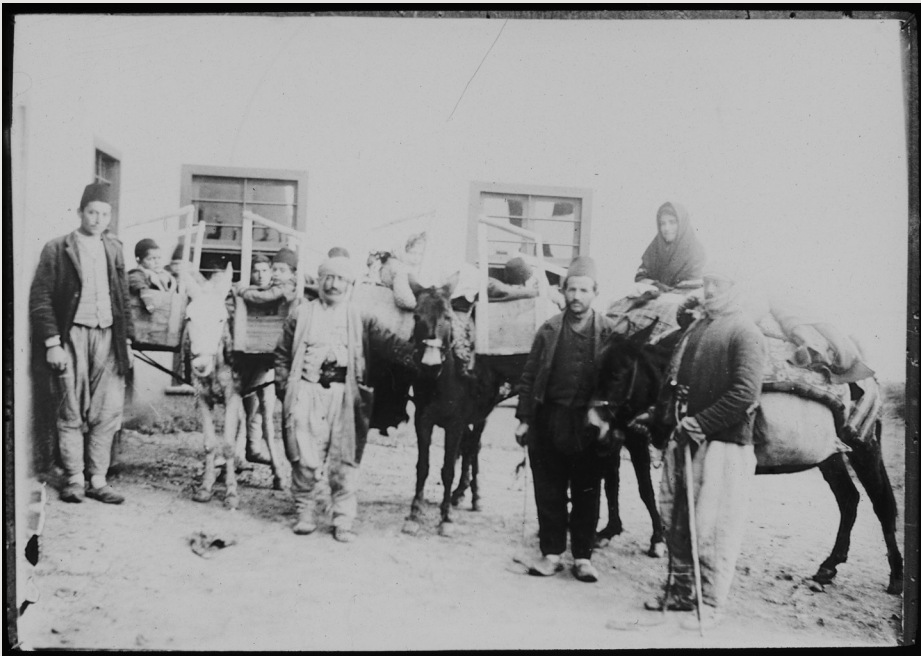
En armenisk biskop

Էյմանը դասավանդում է Խարբերդի դպրոցում:

Teaching at the school in Mezreh by Ehmann

Undervisning i skolen i Mezereh av Ehmann

Երեխաներին ջորիներով բերում են սարերով:

The children are brought in mules over the mountains

Barna bringes i muldyr over fjellene

Էյմանը դասավանդում է Խարբերդի դպրոցում:

Teaching at the school in Mezreh by Ehmann

Undervisning i skolen i Mezereh av Ehmann

Չբավորները Էմաուսի դիմաց:

Poor in front of Emmaus

Fattige foran Emmaus

Քույր Ջուլիին երեխաների հետ էլինայում:

Sister Julie with the children in Elina

Søster Julie med barna i Elina

Դերքեվանքի դպրոցի հիմնակառույցները:

Derkevank school building commences

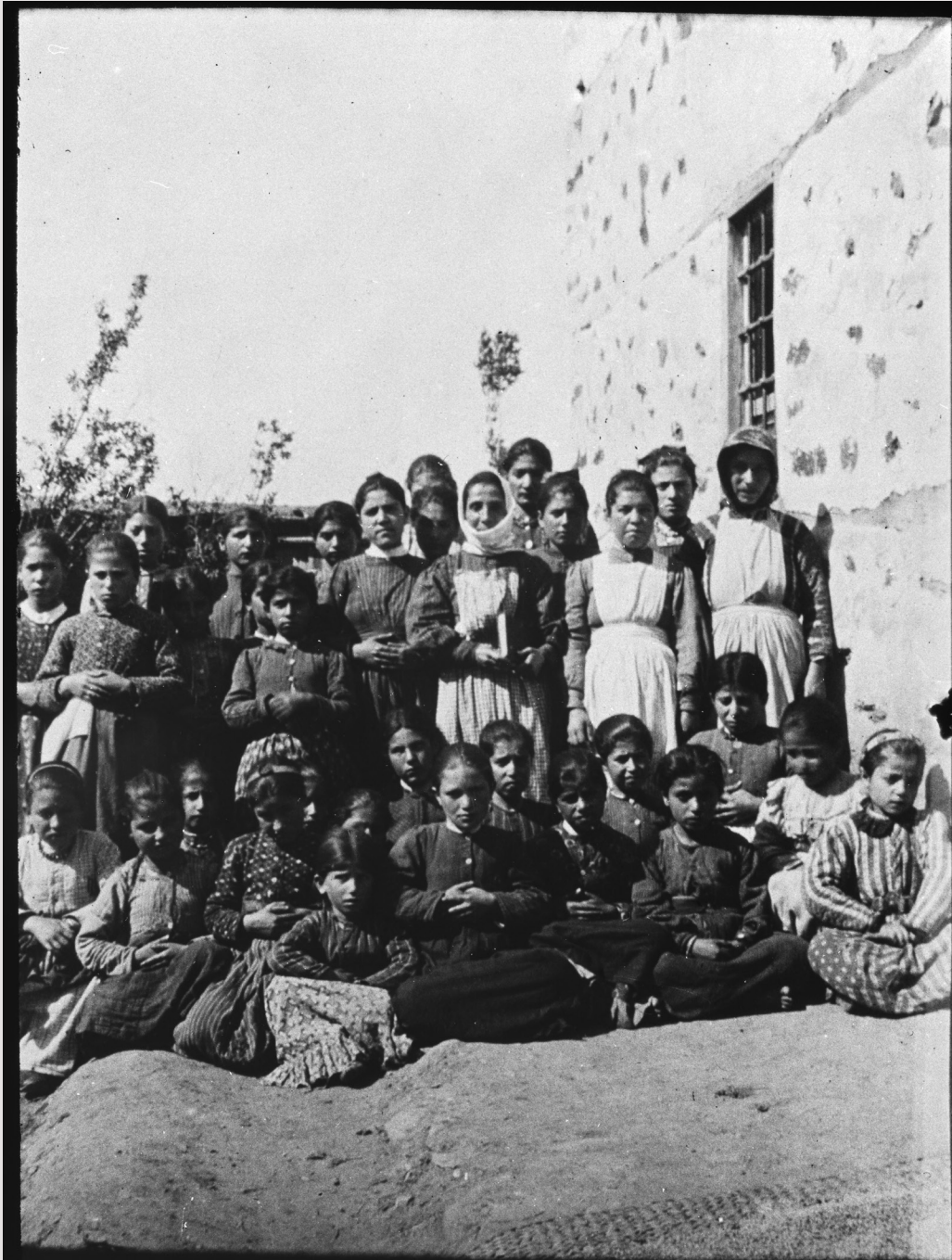
Derkevank skolebygning påbegynnes

Խարբերդ

Mezreh

Mezereh

Աղջիկների դպրոցը առաջին օրերին:

The girls' school in it's very beginning

Pikeskolen i sin begyndelse

Մեր մեծ աղջիկները Մուշում:

Our big girls in Mush

Våre store piker i Musch

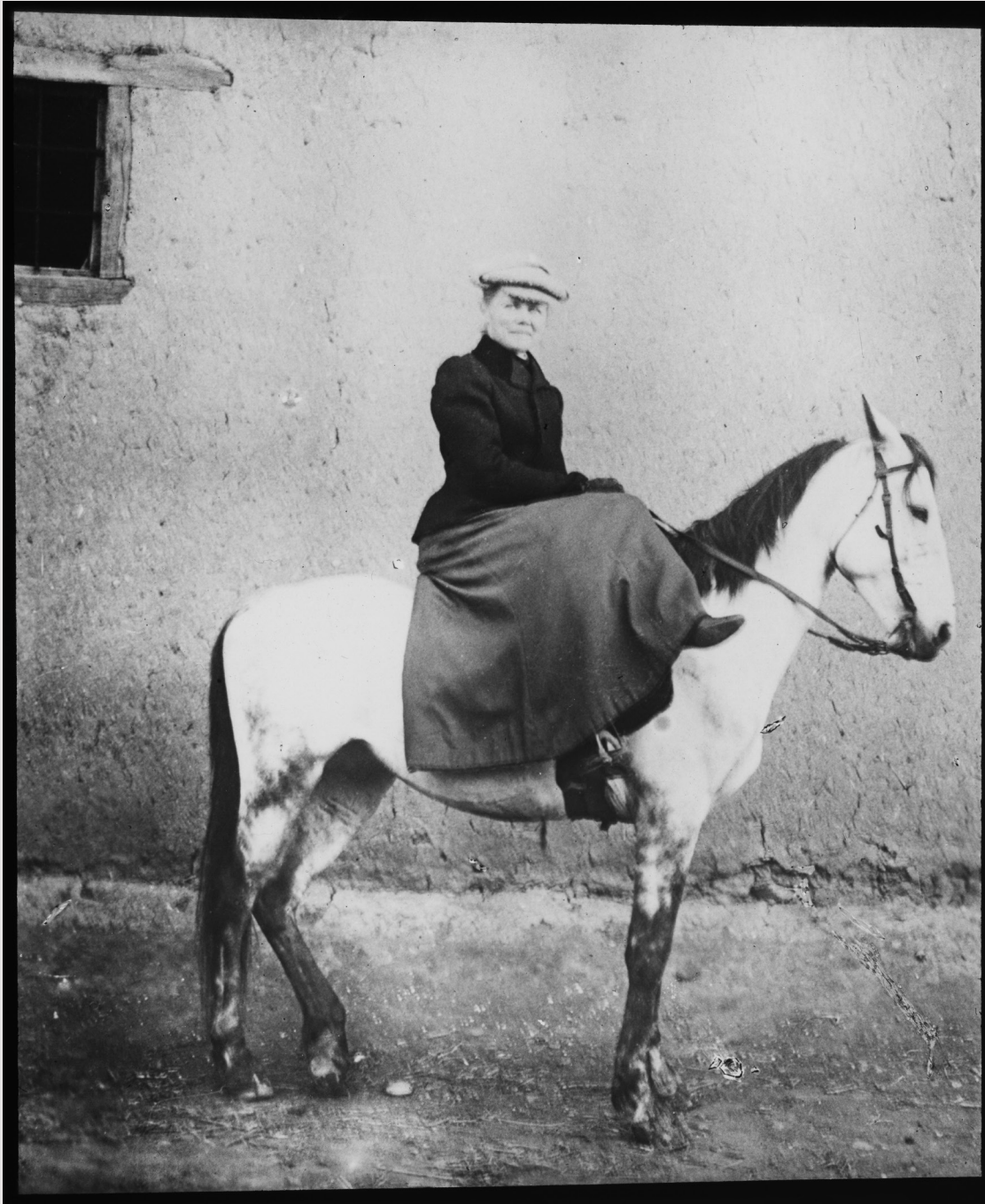

Մուշի պոլիկլինիկան: Հետ: Ռուբեն:

Out-patient clinic in Mush. Heso. Rupen

Poliklinik i Musch. Heso. Rupen

Զիուս վրա Մուշուն:

On my horse in Mush

Pâ min skimmel i Musch

Երեխաները տիկնիկներով: Մուշ:
Մեր փոքրիկ աղջիկներից ոմանք իրենց
տիկնիկների հետ:

The children with dolls. Mush
Some of our little girls with their dolls.

Barna med dukker. Musch
Nogle af vore Smaapiger med deres Dukker

Էքսկուրսիա խաղողի այգիներ:

Excursion to a vineyard

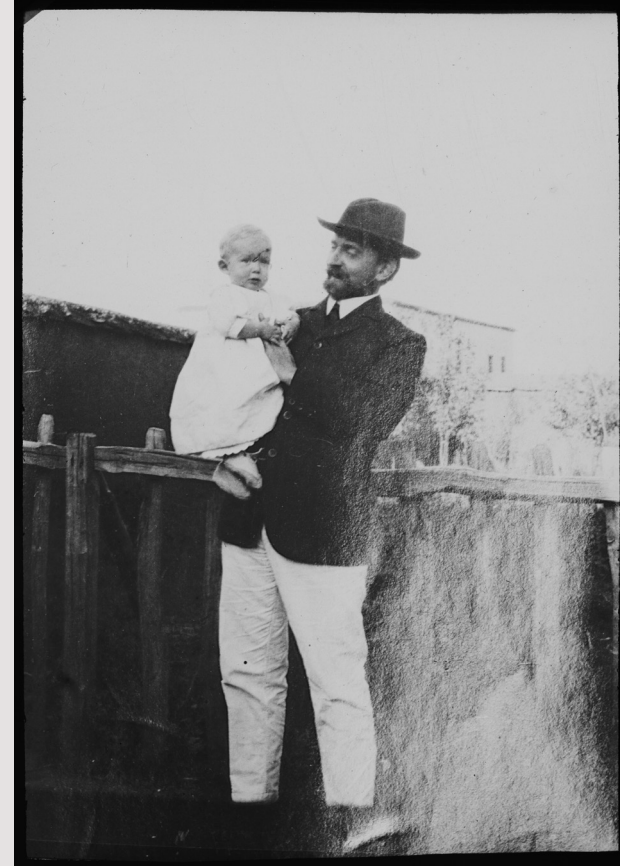
Utflukt til en vingård

Տղաները Մուշի որբանոցում: Դիտրիխ Դոբբելրի ապաքինման տոնակատարությանը:

The boys in Mush orphanage. From the celebration of Dietrich v. Dobbeler after his illness

Guttene i Musch barnehjem. Fra festen for Dietrich v. Dobbeler etter hans sykdom

Պրն. ֆոն Դոբբելերը Դիտրիխի հետ: Մուշ:

Mr. von Dobbeler with Dietrich. Mush

Hr. von Dobbeler med Dietrich. Musch

Դիտրիխ ֆոն Դոբբելերը և փոքրիկները:

Dietrich von Dobbeler and the littlest ones

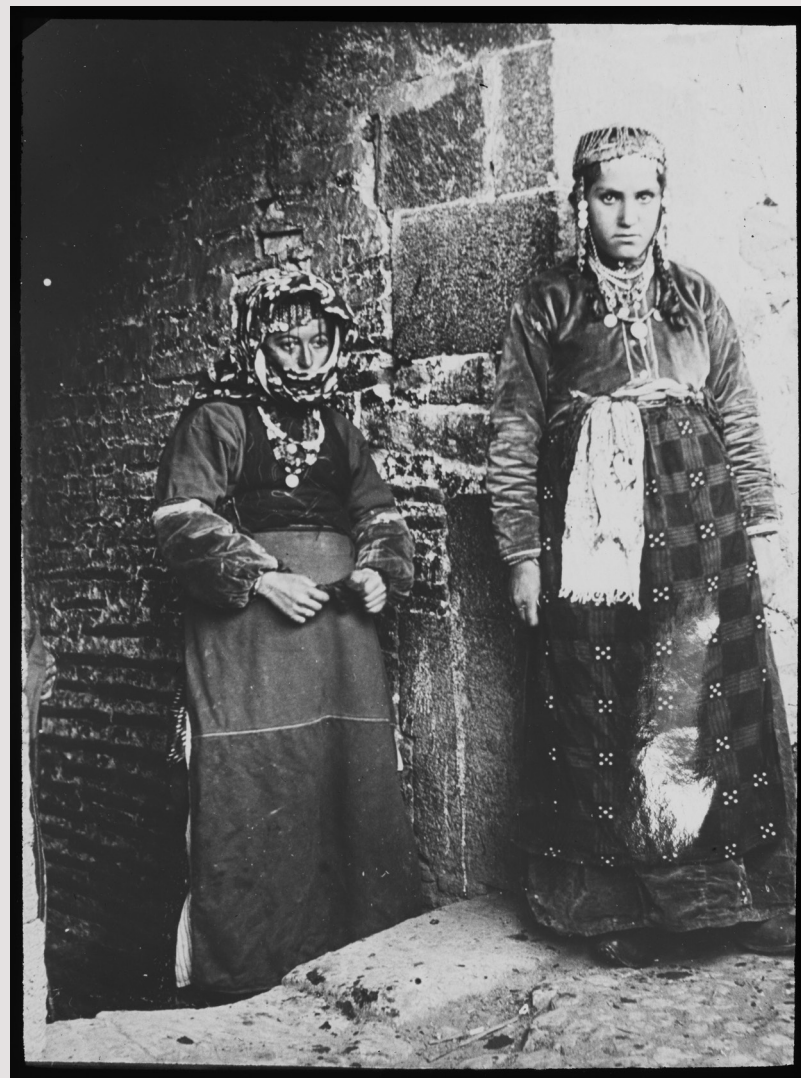
Dietrich von Dobbeler og de minste. 1910

Սասունցի կինը Մուշում:

Woman from Sassun at Mush

Kvinne fra Sassun ved Musch

Հայ կանայք:

Armenian women

Armenske kvinner

Հայաստանի զրկանքների նկարներ 1:

Pictures of the destitution from Armenia 1.

Nødsbilder fra Armenia 1.

Տղան որբանցում մնալուց հետո 2:

The boy after the stay 2.

Gutten efter opholdet 2.

Հայաստանի զրկանքների նկարներ:

Կոտորածից փրկված, սովի մատնված երեխաներից մեկը:

Pictures of the destitution from Armenia

One of the many starving children after the murders.

Nødsbilder fra Armenia

En av de mange utsultede barn efter myrderiene.

Հայաստանի զրկանքների նկարներ:

Հայաստանի սովի մատնված բազմաթիվ երեխաներից մեկը:

Pictures of the destitution from Armenia

One of the many starving children in Armenia.

Nødsbilder fra Armenia

En av de mange utsultede barn i Armenia

Հայաստանի զրկանքների նկարներ:

Սոված և մահացող երեխաները Հայաստանի Հանրապետության փողոցներում:

Pictures of the destitution from Armenia

The starving and dying children on the street in the Armenian Republic.

Nødsbilder fra Armenia

De hungrende og døende barn på gaten i den armeniske republikk

Սովից տառապող հայեր:

Starving Armenians

Sultende armeniere

Սովից տառապող խումբ Հայաստանում:

Starving crowds in Armenia

Hungrende skarer i Armenia

Քույրը բերում է իր փոքրիկ եղբորը:

Sister brings her little brother

Søster bringer sin lille bror

Սովից տառապող երեխաներ:

Starving children

Sultende barn

Այրին իր փոքրիկների հետ:

Widow with her little ones

Enke med sine små

Հայ փախստական երեխաներ:

Armenian child refugees

Flyktningsbarn armenske

Հայ փախստական երեխաներ:

Armenian child refugees

Flyktningsbarn armenske

Փախստականներ

Refugees

Flyktninger

Ավերակներ Հարունիում:

Ruins at Haruni

Ruiner ved Haruni

Հարունիի որբանոց:

Haruni Orphanage

Haruni barnehjem

Մարաշի հիվանդանոցը:

Marasch Hospital

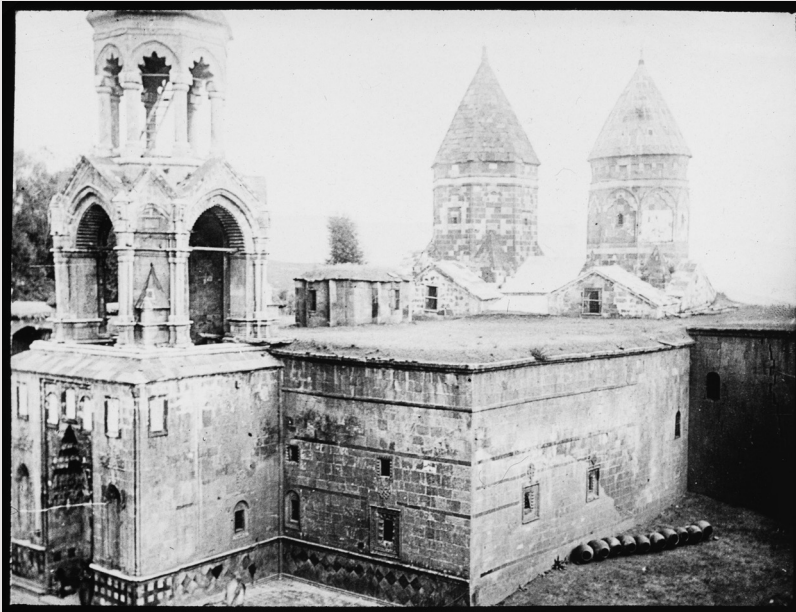
Marasch sykehus

Մարաշի որբանոցը:

Marasch Orphanage

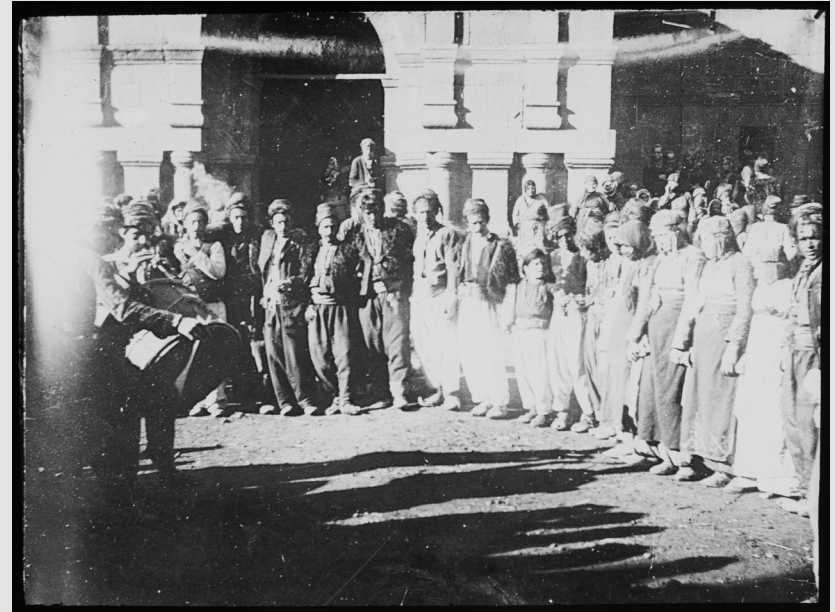
Marasch barnehjem

Սր. Կարապետ վանքը Մուշի մոտ:

Surb Karapet Monastery near Mush

Surp Garabed kirke nær Musch

Տոնակատարություն Սր. Կարապետ եկեղեցում:

Party at Surb Karapet Monastery

Fest ved Surp Garabed kirke

Երևանի Սբ. Հռիփսիմէ եկեղեցին:

St. Hripsime church at Erivan

St. Hripsime kirke ved Erivan

Հին հայկական եկեղեցի:

Old Armenian church

Gammel armenisk kirke

Հայկական ավերակներ 1915 թվականից հետո:

Armenian ruins after 1915

Armenske ruiner efter 1915

Եկեղեցու ավերակ Անիում: Հայաստան:

Church ruin in Ani. Armenia

Kirkeruin i Ani. Armenia

Հանապարհորդական սայլ Հայաստանում:

Traveling wagon in Armenia

Reisevogn i Armenia

Խարբերդ

Harboot

Harput

Անկողիններ վերամշակելիս:

The bedclothes are being refurbished

Sengeklærne istandrulles

Էքսկուրսիա Խարբերդի վիլայեթում:

From an excursion in Mezreh

Fra en utflukt i Mezereh

Խաղացող երեխաներ:

The children are playing

Barna leker

2. Մերօրը Հալեպի որբանոցում քնակվելուց հետո:

2. Serop after the stay in the Aleppo home

2. Serop efter opholdet i Aleppo hjem

1. Հիվանդ և թշվառ Սերոբը որբանոց ընդունվելիս:
Սերոբը որբանոցում ապրելուց առաջ, 1927-ի աշուն:
Հալեպ, 1928, նոյեմբեր:

1. Serop sick and miserable at the admission
Serop before his stay at the orphanage, fall of 1927.
Aleppo 1928, November.

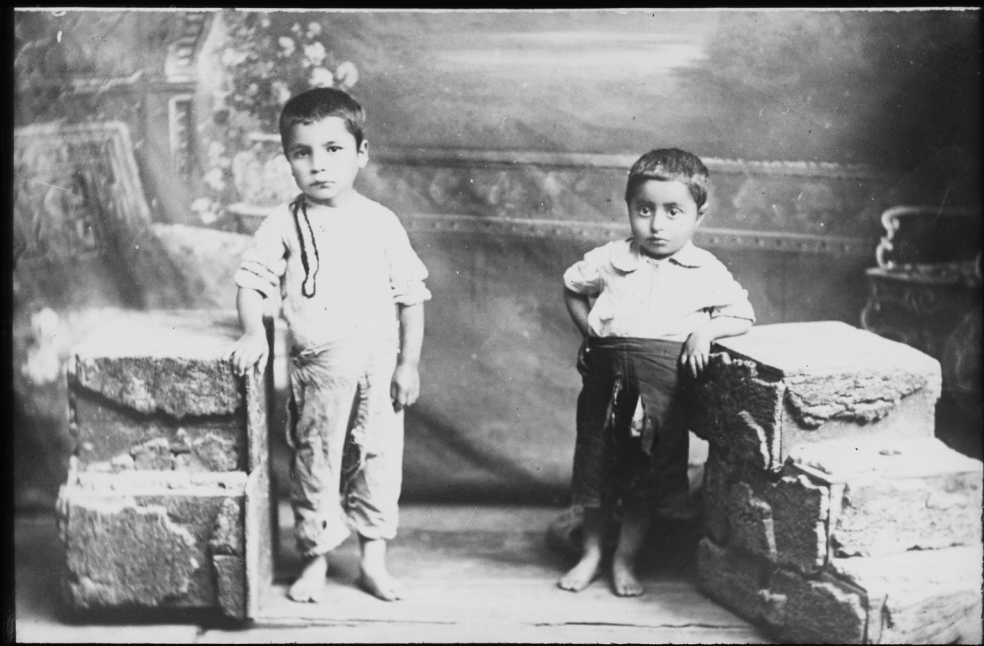
1. Serop syk og elendig ved optagelsen.
Serop før opholdet i sykehjemmet, høsten 1927.
Aleppo 1928, november.

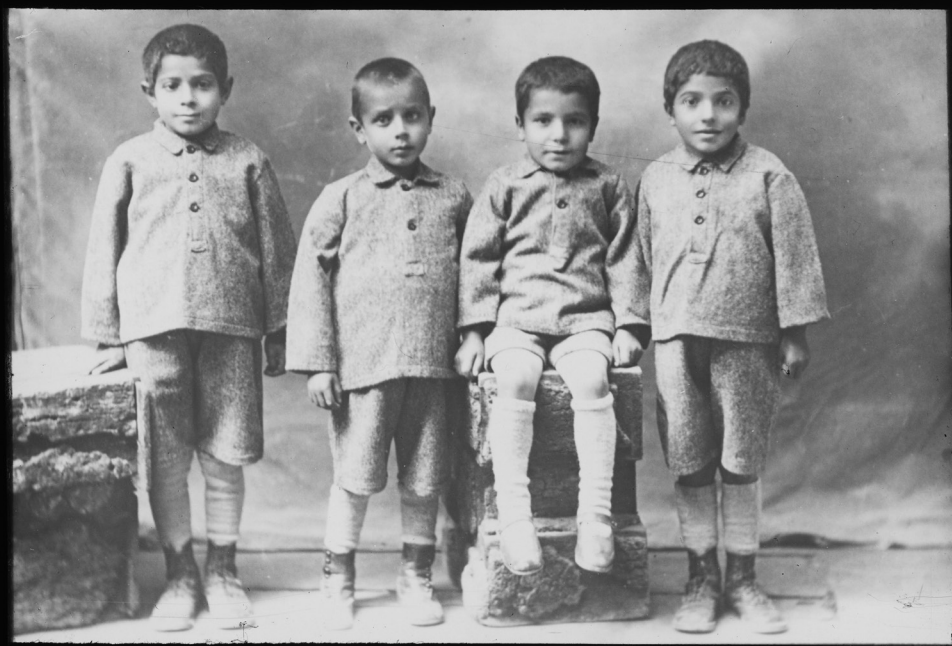
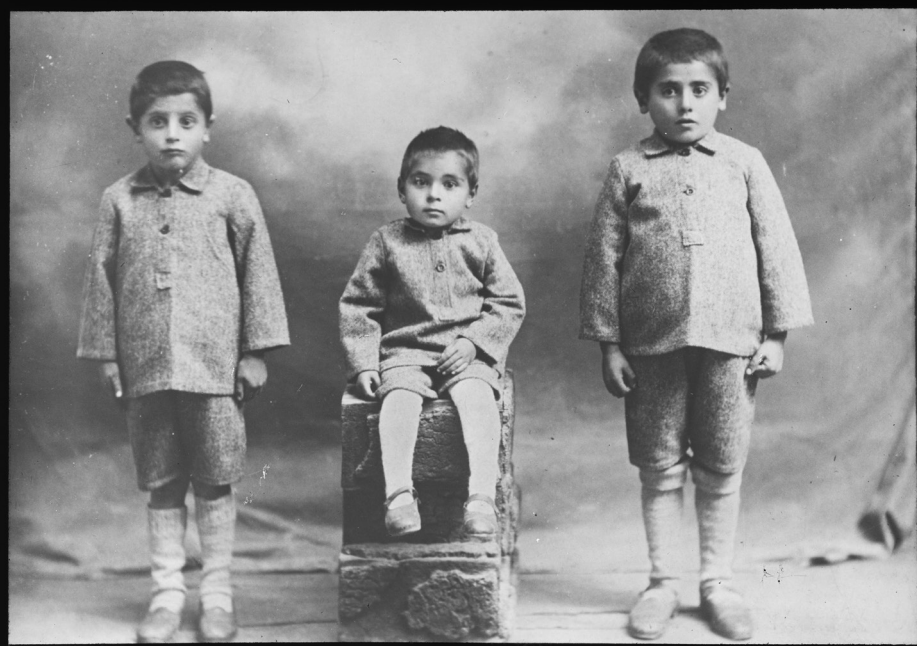

2. Սերոբը Հալեպի որբանոցում բնակվելուց հետո:

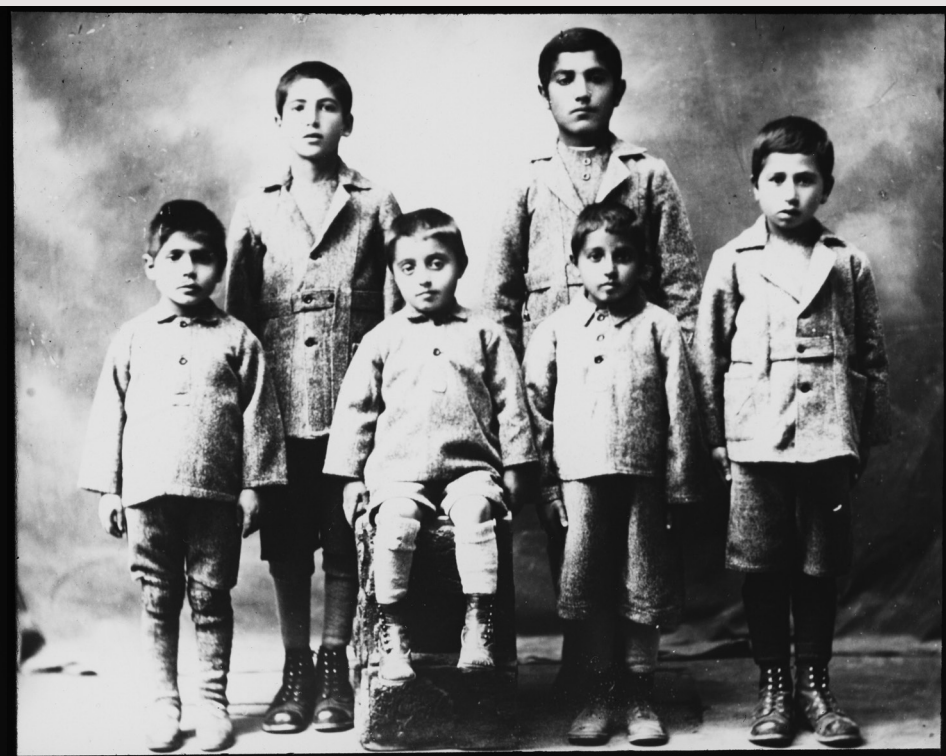
2. Serop after the stay in the Aleppo home

2. Serop efter opholdet i Aleppo hjem

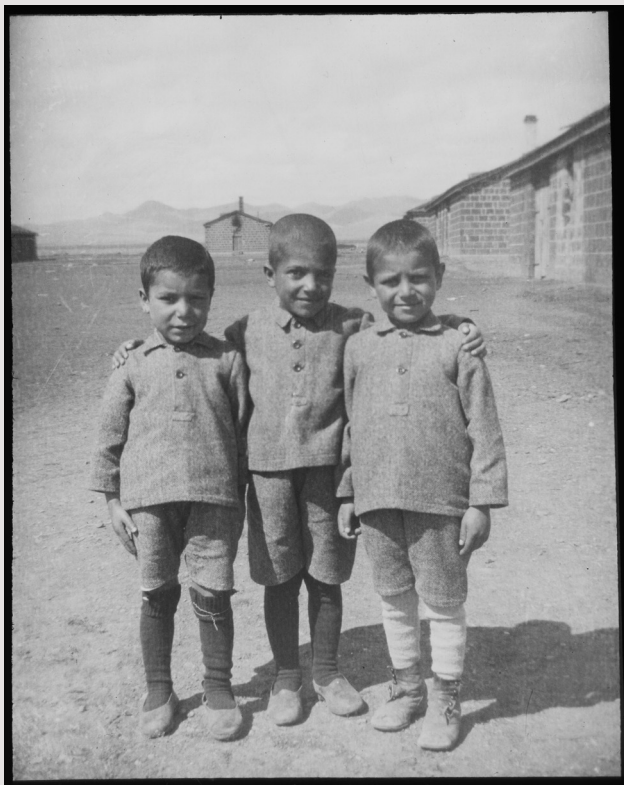

Վիքիմեդիա Հայաստան

Wikimedia Armenia

Wikimedia Armenia

Վիքիմեդիա Հայաստան գիտակրթական հասարակական կազմակերպությունը հիմնադրվել է 2013 թվականին որպես հայաստանյան Վիքիմեդիա կազմակերպություն: Վերջինիս նպատակն է խթանել հիմնականում հայերենով (արևելահայերեն և արևմտահայերեն) Վիքիմեդիա նախագծերի տարածումը և զարգացումը Հայաստանում, Արցախում և Սփյուռքում, հանրայնացնել ազատ գիտելիքի ու կրթության գաղափարը և աջակցել նոր վիքիմեդիացիներին:

Wikimedia Armenia scientific–educational NGO was founded in 2013 as the Armenian Wikimedia organization. The goal of Wikimedia Armenia is to support the dissemination and development of Wikimedia projects predominantly in Eastern and Western Armenian languages in Armenia, Nagorno Karabakh, and the Diaspora. We seek to publicize and share the idea of free knowledge and education, as well as assist new Wikimedians.

Wikimedia Armenia, en frivillig organisasjon for vitenskap og utdanning, ble grunnlagt i 2013 som den armenske Wikimedia-organisasjonen. Formålet til Wikimedia Armenia er å støtte opp om oppretting og utvikling av Wikimedia-prosjekter, først og fremst på øst- og vest-armenske språk i Armenia, Nagorno Karabakh og blant diasporaen. Vi ønsker å promotere og dele ideen om fri kunnskap og utdanning, i tillegg til å hjelpe nye bidragsytere på Wikimedia-prosjektene.

Վիքիմեդիա Նորվեգիա

Wikimedia Norway

Wikimedia Norge

Վիքիմեդիա Նորվեգիան նորվեգական կազմակերպություն է, որը աջակցում է ազատ գիտելիքին և խթանում Վիքիպեդիան և այլ Վիքիմեդիա նախագծերը՝ Վիքիդատան, Վիքիպահեստը և այլն: Ազատ գիտելիքի զարգացմանը Վիքիմեդիա Նորվեգիան աջակցում է մշակութային և կրթական գործընկերության, գենդերային հավասարակշռությանն ուղղված ծրագրերի և Վիքիմեդիա նախագծերում սասաներեն բովանդակության ստեղծման միջոցով:

Wikimedia Norge is a Norwegian organization that supports free knowledge and promotes Wikipedia and other Wikimedia projects, such as Wikidata and Wikimedia Commons. We support free knowledge through cultural and educational partnerships, with projects on gender balance on Wikipedia and increasing Sami content on the Wikimedia projects.

Wikimedia Norge er en norsk organisasjon som arbeider for fri kunnskap ved å støtte opp om Wikipedia og de andre Wikimedia-prosjektene, som Wikidata og Wikimedia Commons. Vi arbeider for fri kunnskap i samarbeid med kultur- og utdanningsinstitusjoner, med prosjekter knyttet til kjønnsbalanse på Wikipedia og ved å øke samisk innhold på Wikimedia-prosjektene.

